

PAULINI NERVII
JURIS-CONSULTI

P R O

*Insolubilitate matrimonii in casu
Apostoli I. ad Corint. cap. 7.*

Certamen Theologo-Juridicum.

I. Undamenti loco hujus certissimæ
veritatis posuerat vir clar., oc-
to prioribus ecclesiæ sæculis SS.
patres constanter docuisse matri-
monium, etiam infidelium, na-
tura sua ac institutione divina esse insolubile,
atque ratum ac firmum manere apud infideles;
etiam post conversionem unius partis ad fidem;
nullamque tunc in ecclesia invaluisse exceptionem,
quam insinuari credunt multi in textu
supra adducto, nimirum ex I. ad Corint. 7.

Hoc assertum tam evidenter ex Tertulliano,
S. Hieronymo, S. Chrysofomo, S. Ambrosio,
S. Augustino, aliisque probaverat, ut non satis
demirari possimus, aliquos hoc non animadver-
tisse; certe ideo, quia ex eorum numero sunt,
qui rationes suas facile arbitrantur certas esse,
atque ineluctabiles.

II. Hic opponitur S. Justinus martyr, tamquam, qui docuisset clar. viri opinioni contrariam sententiam. Sed eximius persecutor, circa sensum verborum S. martyris, adeo veri stabile iudicium deponit, ut sit mihi ambigendum, utrum hic suam eruditionem paulisper seposuerit, an vacillaverit per errorem?

Enimvero, quæ S. Justinus apologia secunda pro Christianis ad senatum Romanum exponit, casum Apostoli minime tangunt. Ut hoc omnibus pateat evidenter, juvat hic describere ejus verba, prout fert interpretatio Joannis Langi, quæ merito, ut notant Benedictini, aliis anteponitur, quæ talia sunt.

” Mulier quædam cum marito suo homine
 „ libidinoso fuit, libidini & ipsa prius dedita:
 „ ubi autem illa mysticam arcanamque Christi
 „ professionem perdidicit, cum ipso moderatam
 „ continentemque vitam est complexa, & fu-
 „ turum illum æternum ignem, qui impudicis
 „ atque voluptuariis paratus est, promissiones-
 „ que itidem sempiternorum, piis destinatorum,
 „ bonorum proponens. Sed enim cum multa
 „ sæpe dicendo nihil apud eum efficeret, atque
 „ ille in procaci petulantia sua permaneret,
 „ mulierem improbis suis moribus a se reddidit
 „ alieniorem. *Illa namque impium esse judicans*
 „ *cum tali deinceps viro consuevisse, qui præter*
 „ *naturæ leges modis omnibus per libidines varias*
 „ *voluptatis fructum quæreret, discedere ab eo*
 „ *voluit.*

„ Ut vero illam propinqui pro autoritate
 „ sua ab illo consilio sunt dehortati, spemque
 „ ei fecerunt, virum aliquando tandem in me-
 „ lius mutatum iri, manere cum homine est
 „ coacta. Postquam vero maritus Alexandriam
 „ profectus, multo etiam deterior factus esse

„ dictus est, femina verita, si de cetero eodem
 „ cum illo lecto, eademque uteretur mensa, ne
 „ impietatis quoque ejus fieret particeps, misso
 „ illo, qui apud vos dicitur repudii libello, ab eo
 „ sejuncta est.

„ Ille porro, cum conjugis suæ causa lætari
 „ debuisset, quæ scilicet priori suæ vitæ nun-
 „ cium remisisset, simulque ebrietatem, lascivi-
 „ viam, & (ut uno verbo dicam) improbita-
 „ tem omnem, ut amplius conditiones non
 „ eligeret ac cum servis aliisque, quæstus gra-
 „ tia, impudicis non congregaretur, nec in li-
 „ bidinum cœno volutaretur, valere jussisset;
 „ ipsi quoque, ut meliora sequeretur, suasisset,
 „ tantum abest, ut id ille fecerit, ut ab ipsa
 „ statim discessione accusationis libellum, Chri-
 „ stianam eam esse, imperatori obtulerit. Mulier
 „ citata, supplici quoque libello principi dato,
 „ petiit sibi permitti, ut rem familiarem suam
 „ primum constituere, ac deinde accusationi
 „ ejus respondere posset. Quod cum illa impe-
 „ trasset, *Maritus* accusatione abolita, illam
 „ quidem dimisit &c. „

III. Ex hoc contextu clare patet, S. Justinum
 agere de casu, ubi ob morum mariti vitia more
 Romano divertere liceret, seu licitum erat uxori
 marito mittere libellum repudii, aliudque inire
 connubium. Quem morem Constantinus impe-
 rator sustulit lege sua in Theodosiano codice
 relata, *L. I. de repudiis*, in verbis: „ Placet
 „ mulieri non licere propter suas pravas cupidi-
 „ tates marito repudium mittere, exquisita
 „ causa, veluti ebrioso, aut aleatori, aut mu-
 „ lierculario, ... sed in repudio mittendo a fe-
 „ mina hæc sola crimina inquiri, si homici-
 „ dam, vel medicamentarium, vel sepulchro-

„rum dissolutorem maritum suum esse probavit. „

Itaque præterquam ob tres causas, nominatim huic legi infertas, omnem divertendi facultatem prohibet imperator.

Ad hunc morem alludere S. martyrem, & nullo modo ad casum Apostoli, patet ex his ejus verbis: „ illa namque impium esse judicans cum „ tali deinceps viro consuevisse, qui præter „ naturæ leges modis omnibus per libidines „ varias voluptatis fructum quæreret, discedere ab eo voluit. „ Cui versio etiam consonat versio Turriana.

Quæ verba manifeste indicant voluptates ac libidines marito proprias, non vero illas, ad quas, ut fingit persecutor, maritus ille uxorem nitentur impellere.

Benedictina interpretatio, huic etiam ea in parte est conformis, sic enim habet:

„ Impium enim esse mulier existimans cum „ eo deinceps viro, qui præter naturæ legem, „ præterque jus, undecumque voluptatis vias „ exquireret, tori consortio jungi, discedere a „ conjugio voluit. „

Quæ verba rursus peccatum non uxoris, sed mariti indicant.

Notant Benedictini ad hunc locum: multos ex antiquis scriptoribus idem, quod hæc mulier existimasse, scilicet non licere cum viro adultero manere, aut cum uxore adultera; sic tamen, ut aliud matrimonium minime concederent. Vide Cotelerium in lib. II. Hermæ.

S. Justinum etiam illius sententiæ fuisse, patet ex prima ejus apologia, in qua imperatori Christi præcepta de castitate exponens, ait: *qui ducit repudiatam ab altero viro, adulterium committit.*

IV. Prosecutor, ut ex præcitatæ S. martyris verbis casum Apostoli emungat, interpretationi, qua utitur, adjungit, quod in illa non reperitur, sic enim habet ejus versio.

” Nefas enim & impium rata mulier deinceps cum viro habitare, qui contra legem naturæ & contra jus, viam libidini & voluptati omni ex parte patefacere studeret, a conjugio disjungi separarique constituit. „

Ut hæc verba ad peccatum mulieris, quod maritum ejus intendisse voluit, extenderet, de suo addit (qua fide nescimus) *utpote, qui ei, scilicet mulieri, contra legem naturæ viam libidini ac voluptati omni ex parte studeret patefacere*. Sic publico imponere volens, ut casum Apostoli, prout eum explicat INNOCENTIUS III., inveniret. Debuisset potius, si quid ambigui in ea, qua usus est versione, reperiretur, ex aliis S. martyris versionibus emendare.

Sed, inquit, quid significant hæc verba, *tum vero ille, qui aliquando vir ejus fuerat*, vel, ut habet Benedictina versio, *at illius quondam maritus*, nisi quod tunc vir ejus amplius non esset?

Ast reflectere debuisset, quod S. Justinus hic alloqueretur imperatorem, præ oculis habens, non quod Apostolus docuit, sed leges civiles: quæ propter adulterium aliaque morum maritorum vitia, uxoribus licentiam, ab ecclesia semper improbatam, indulserunt, ut ad novas nuptias transire possent.

Hoc liquet ex his verbis: *misso*, inquit, *eo, quod vocatis repudio, discessit*. Quibus significat, non quid ipse de hoc casu sentiret, sed quid ex more gentilium tunc temporis obtineret, nam nusquam ex ecclesiæ lege necessarium fuit, ut, dum pars innocens ab adultera quoad torum divertere volebat, ei mitteret libellum repudii:

quod & notat Origenes *cap. 7. in Matth.* in verbis: „ nec enim in causa adulterii oportet „ dare libellum repudii. „ Multo minus id fieri oportebat in casu Apostoli.

Et vero SS. patres, aliosque antiquiores, eo in negotio, ad normam legum civilium aliquando fuisse locutos, licet de solutione vinculi matrimonii minime cogitarent, notant passim eruditi.

Neque etiam eo loco legitur, hanc mulierem de novis contrahendis nuptiis cogitasse; sed hoc unicum, postquam tentatis frustra omnibus modis, quibus vir ad sanam reduceretur mentem, ab eodem *quoad lectum & mensam* esse se junctam. Quae verba profecto non vinculi dissolutionem, sed tori & habitationis in mente dictae mulieris denotant; & tantum abest, ut maritus ille uxorem ad peccatum niteretur impellere, quin contra uxor viro, ut idem faceret, quod ipsa, omni ex parte suadere conabatur.

V. Quae ex Tertulliano adduxit vir clar., persecutor non intellexisse videtur: argumentatio quippe ipsius ex Tertulliano erat haec: juxta Tertullianum pars fidelis, cui consentit cohabitare pars infidelis, aliud non potest inire concubium; quia infidelitas licet justam praebet causam divortii quoad torum, vinculum tamen matrimonii juxta ipsum nullo casu dissolvit: ex quo inferri licebat, partem fidelem, a qua discedit infidelis, eadem obligatione confringi.

Notat vir clar., Tertullianum nullitatem hujus consequentiae ignorasse; cum illius exceptionis, quam Apostolus in hoc loco fecisse asseritur, non meminerit; ubi tamen textum Apostoli discutere in animo haberet, simulque asserat, talem habere in matrimonio, juxta monitum Apostoli, perseverandi necessitatem. Dominus

quidem, inquit, divortium prohibet, nisi stupri causa, sed continentiam commendat, seu aliam ducere prohibet.

Asserit quidem prosecutor: alia Domini lex est, dum infidelis a parte fidei discedit: sed hanc præsentiam Domini legem Tertullianus ignorare debuit, si ea, quæ Dominus de fornicatione carnali dixit, æque ad fornicationem spiritualem, seu infidelitatem extendi debeant, scilicet Dominum, neque etiam Apostolum, eo in casu, divortium non prohibere; sed similiter continentiam commendare. An forte, quia adversarius soliditatem hujus conscientiae non videt, idem de Tertulliano censendum sit?

VI. Itaque hoc adjicimus, quod magnopere in hoc argumento est considerandum; nempe Apostolum dicto loco nullam novam divortii causam verbis illis significare, ex qua liceat matrimonium dirimere, ac proinde Christi verbis nihil adjicere. Quærentibus enim Corinthiis, an propter infidelitatem liceat divortium facere, respondet non licere, itaque in eo, quod subjicitur de desertione, non est quæstio de divortio faciendo, sed illud quæritur, an post divortium illegitime factum ab infideli, liceat consulere fidelis conscientiae, qui quantum in se est infidelem desertricem repetit. Jam vero, quæ Dominus de adulterio dixit, matrimonii vinculum non respiciunt; & ita, quæ Paulus de infidelitate dixit, nec illud respicient: & si infidelis fidelem deserat, imputabitur quidem infideli, inquit Apostolus; sed quisque eorum sane, juxta Domini dicta, adulter est, si cum alia persona consuescat; sicut quisque eorum adulter est, si ad aliam divertat in casu, cujus Dominus expressius meminit.

Hoc hæreticis adeo persuasum est, qui magis consequenter in hoc negotio procedunt, scilicet cum fornicatio, juxta ipsos, voluntate Domini parti innocentii justam præbeat divertendi causam; causa quoque eadem voluntate justa fit perniciosa desertio. Quod cum ita sit, numquid ille recte procedit: juxta catholicos fornicatio voluntate Christi divertendi justa causa non est; ergo eadem Christi voluntate perniciosa desertio causa quoque divertendi justa non est, cum ad eandem Domini legem Apostolus recursum habeat?

Hoc argumentum persecutor tota sua dictione non tetigit; nisi per hoc patelli operculum, quod continuo repetit; *tota & adæquata ratio est voluntas Christi*; sed meminisse debet, quod in eadem regione, ubi putare non est probare, etiam affirmare non sit probare. Nec etiam de ipso, qui hac in parte cum hæreticis sentit, sine aliquo ejus dedecore dici possit, eum errori, quem hæretici de fornicatione habent, quam plurimum patrocinari.

VII. Vir clar. ex S. Hieronymo *Lib. I. adversus Jovinianum*, pro sua sententia formaverat argumentum, quod, quidquid dixerit eximius persecutor, omnino stabile est; scilicet ex eo sic ratiocinatur. Cum igitur in casu, quo infidelis parti conversæ cohabitare vult, separatio, quam hic prohibet Apostolus, fatentibus adversariis, unice respiciat torum seu habitationem cum parte infideli; etiam separatio cum nolente cohabitare, quam jam præcipit Apostolus, ne pars fidelis conjugem Christo præferre videatur, S. Hieronymo interprete, torum tantum seu habitationem respicit.

Non placet illud ratiocinium persecutori: vultne forsitan, inquit, inter utramque separatio-

nem, seu eam, quam in uno casu prohibet, & in alio præcipit Apostolus, instituere paritatem? Profecto rem acu tetigit; nec aliud voluisse (penes ipsum liceat) Hieronymus potuit; quod est demonstrandum.

In primis apud Hieronymum certum est vinculum conjugale manere, etiam post divortium quacumque de causa factum. Ita enim in epistola ad Amandum de hoc negotio sententiam suam aperit.

„ Quamdiu vivit vir, licet adulter, licet Sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus, & ab uxore propter hæc scelera derelictus, maritus ejus reputabitur, cui alterum virum accipere non licet. Nec Apostolus hæc propria authoritate decernit, sed Christi in se loquentis verba secutus, qui ait in evangelio &c. „

Examinat autem hoc loco hæc generaliter ab Apostolo dicta, ad Rom. *Mulier enim, quæ sub viro est, vivente viro adstricta est legi; ergo inquit vivente viro adultera erit, si duxerit alterum virum.* Et in alio loco, scilicet ad Corinth. cap. 7. *Mulier ligata est, quanto tempore vivit vir ejus, si autem dormierit vir ejus, liberata est.* Itaque certum est in mente Hieronymi, Apostolum dictis in locis nihil de suo addere, quod vinculum matrimonii concernit; sed dumtaxat tractare, quod de eo Dominus in evangelio docuit. Sive agatur de conjugate deserto, sive de deserente.

Etiam certum est apud Hieronymum, Dominum in evangelio nihil docuisse, ex quo inferri posset in aliquo casu possibili matrimonii vinculum esse dissolutum, quibuscumque demum sceleribus esset obnoxius maritus.

Cum vero ad casum Apostoli aliud non respondeat, quam hoc casu *discedere debere credentem, ne conjugem præferat Christo, cui etiam anima*

postponenda est: quæ verba de infideli filio a fidei patre, & e converso, dici possunt, absque eo, quod solvatur vinculum filiale aut paternum, item de duobus fidelibus, vel fidei cum infideli matrimonio junctis, absque eo, quod solvatur vinculum matrimoniale, ut quid carpere vult prosecutor hoc modo differentem: in prima parte de discessione quoad torum agit Hieronymus; quidni etiam de eadem agere in secunda parte intelligi debet?

Et vero Augustinus *Lib. I. ad Pollentium cap. 3.* ita differit, „ Quid si ergo dicat, dimitto „ quidem uxorem meam sine ulla causa fornicationis, sed continens permanebo; ideone dicemus eum impune fecisse, quod facit? Quis „ hoc dicere audebit, qui voluntatem Domini „ hæc dicentis intelligit? Quoniam nec continentiae causa dimitti conjugem voluit, qui solam causam fornicationis excepit. „

Quis ergo dicere audebit in casu Apostoli matrimonii vinculum solvi, qui voluntatem Domini hæc dicentis in evangelio intelligit, & qui ibidem nullam causam, qua vinculum matrimonii solveretur, excepit? Maxime, quod hic casus temporibus Christi contingere potuerit, & facile contigit.

Itaque omissis illis, quæ prosecutor hic extra oleas congerit, & quæ solutione non egent, unum dumtaxat, quod explicationem meretur, tractabimus, utpote, quod videtur esse tota basis, qua sustentatur adversarii sententia.

VIII. „ Prodeat inquit adversus illos nescio „ quis hæreticus (ponat audacter & catholicus) qui eodem argumento, quo ipsi contendunt, in casu Apostoli matrimonium non „ solvi, similiter prætendat nec per professionem „ solemnem matrimonium non consummatum

„ dissolvi, asserens non esse clarum dissolutionis
 „ illius fundamentum, & legi claræ per verba
 „ ambigua non derogari, quid ad hæc responde-
 „ bunt adversarii?

Respondebunt cum Augustino: votum continentiæ, quomodocumque consideratum usque ad tempora Augustini, nequidem justam separationis causam quoad torum fuisse, comparte contranitente, procul abest, ut matrimonium non consummatum jure divino solveret, cum Dominus in evangelio continentiæ causa conjugem dimitti non voluit, qui solam causam fornicationis excepit.

Et cum apud SS. patres istorum sæculorum pro casu professionis solemnæ, matrimonium ratum tantum dissolventis, nihil dictum reperitur; ideo cum S. Thoma dicendum: matrimonium ratum & non consummatum hucusque non esse omnino perfectum & absolutum, sed conditionatum, *si interea alter conjugum ad frugem melioris vitæ non convolet.*

Hæc conditio in omni matrimonio tantum rato inest ecclesiæ constitutione, seu disciplina: quæ disciplina universalis ecclesiæ decreto in Tridentino est confirmata. Quam sententiam amplectuntur quam plures theologi probatissimi.

Et vero Pallavicinus *Lib. 23. cap. 9. N. 7.* Fra-Paolo accusat asserentem, mirum cum pluribus accidisse, quod tamquam articulus fidei poneretur matrimonium non consummatum dissolvi professionis solemnæ causa: simulque ostendit, hanc Tridentini mentem non fuisse; cum sententia, quæ asserit: hunc etiam effectum solvendi vinculum matrimonii non consummati spectare ad votum solemne ex mera ecclesiæ lege, a Tridentino reprobata non sit: & eam aperte episcopus Urbevitanus, cum in concilio

Tridentino esset, referrente Pallavicino *Lib. 22. cap. 4. N. 19.* sustinuerit in verbis: „ Jam vero
 „ cum hæc facultas dissolvendi conjugii, non-
 „ dum per copulam completi, privilegium quod-
 „ dam sit conjugibus ab ecclesiastico jure con-
 „ cessum, conficitur &c. „

Et Pallavicinus ait: „ tametsi quælibet ex alla-
 „ tis sententiis inter limites incerti persistat (re-
 „ fert autem tres de hac quæstione sententias) est
 „ tamen per disjunctionem certum, aut ex hoc,
 „ aut ex illo capite a professione solemnè dissolvi
 „ matrimonium non consummatum. „

„ Et hinc merito sententem cum sectariis lu-
 „ theranis & Calvinistis, qui hoc ecclesiæ catholi-
 „ cæ verterunt crimini, multavit anathemate sy-
 „ nodus Tridentina *sess. 24. can. 6.* „

De initio hujus ecclesiæ disciplinæ non satis constat; constat tamen eam temporibus Augustini nondum in ecclesia invaluisse, ut modo notavimus. Plures non immerito eam jure decretalium in ecclesiam introductam esse existimant.

IX. Sed ecce eximius prosecutor, qui rem hanc non videtur intelligere, pag. 86. (223.) suæ prosecutionis, ut quæ de re illa pag. 44. (91.) attulerat vir clar. enervet, plura invenit, quæ ad rem non faciunt. Scilicet nescit distinguere inter conditiones, quæ ex natura rei, vel potestate legis actibus hominum insertæ esse intelliguntur, & illas, quæ ex consensu agentium negotiis adjiciuntur. Quod discrimen si cognovisset, non ei tot locutiones inutiles excidissent.

Conditio, quæ ex consensu partium negotio adjicitur, contractum reddit conditionalem, suspendit diei cessionem, & efficit, ut interim non nascatur obligatio. Itaque si de tali conditione hic ageretur, vera essent, quæ hic adfert prosecutor.

Conditio vero extrinsecus veniens, seu quæ ex vi legis aut natura rei contractui inest, non efficit contractum conditionalem; adeoque istis effectibus non resistit, qui alias, dum contractus pure initur, secuti fuissent, sed tantum illi, cui ex potestate legis inest conditio.

Jam vero conditio, quam ex potestate ecclesiæ contractui matrimoniali inesse dicimus, dumtaxat vinculo matrimonii resistit, seu, quod ex eo nascitur jus exigendi debitum, solum afficit, adeoque hic nihil suspenditur, seu, non efficitur, ut ante ejus existentiam nihil debeatur, sed mora tantum petitioni injicitur: ita, ut dilatio inde pendens, similis sit diei dilationi, quæ facit, ut priusquam dies venerit, res peti non possit, at nihilominus ante debeatur.

At forte petet adversarius, cur ergo, si hæ conditiones non sunt, si obligationem non suspendunt, conditiones vocantur? Aut, si sint conditiones & negotio insint, qui licet dicere, eas non facere negotia conditionata? Hoc enim perinde esse videtur, ac si quis dicat, cum in negotio conditio insit, conditionem tamen non esse.

Res sic se habet: jure hæ conditiones sunt, ut quibus deficientibus actus numquam initus esse intelligatur: voluntate agentium conditiones non sunt; quam voluntatem, si quæramus, non alia esse reperietur, quam, ut, actu posito, statim nascatur obligatio, ne quæ mora ipsorum voluntati & ei, quod agunt, adferatur. Non esse ex agentium voluntate, etiam patet ex eo, quod etiam si contrahentes eas detractas velint, non queant non inesse; usque adeo namque verum est, conditionem illam, quæ ex præscripto legis contractui inest, non efficere eum conditionalem, ut quamvis nominatim a contrahen-

tibus expressa fit, nihil tamen contractui noceat; ut adeo etiamsi fingamus matrimonium initum sub hac conditione, *si intra bimestre non profitearis*, nihilominus fit sacramentum &c... hac nempe ratione, quod conditio, quæ non expressa sua sponte inesset, supervacaneæ & frustra adjiciatur & exprimatur; ut ea adjectio admonitionem magis & demonstrationem, quam conditionem contineat, nisi aliunde certum esset, illam ex contrahentium mente nominatim adscriptam esse, ut contractus conditionalis fieret. *L. 69. de hered. inst.*

In omni autem conditione, five voluntate partium, five potestate legis, aut ex natura rei contractui in fit, hoc semper efficitur, ut deficiente conditione non intelligantur fuisse contrahentes ea in parte, cui conditio refertur: adeoque nec contractus, cui hæc conditio adjecta est, vel inest. Hoc ideo, quia quoad hoc effectus nondum est positus; alii tamen effectus ex illo contractu resultantes, & qui voluntate partium jam sunt producti, nec ab implemento conditionis dependent, manent positi, licet implementum conditionis non sequatur, & eo casu potestate legis ab initio intelligitur non fuisse contractus.

Itaque cum hic agatur de conditione, quæ ex ecclesiæ præscripto contractui matrimoniali inest, etsi deinceps conditio hæc deficiat, nihilominus contractus ille erit sacramentum, eritque veri nominis adulterium, si alteruter vel uterque ante professionem cum alia persona libera carnale commercium habuisset; eritque etiam invalidum connubium, quod ante unius partis professionem pars altera inivisset: imo & verum erit partem in sæculo remanentem cum consanguineis partis professæ verum contraxisse pu-

blicæ honestatis impedimentum; quia omnes hi effectus voluntate contrahentium sunt producti, nec iis conditio resistit. Nihilominus etiam verum erit, eo in casu, quo deficit conditio, sic ex ecclesiæ lege adjecta, contractum ab initio nunquam fuisse intelligi.

Juvat rem hanc claritatis causa illustrare uno alterove exemplo. Juxta *L. 99. ff. de condit. & demonstr.* conditiones extrinsecus, non ex testamento venientes, non faciunt legata conditionalia, v. g.: omni legato inest conditio isthæc: *Si heres hereditatem adiverit*: & tamen certum est, herede recusante hereditatem adire, totum testamentum, adeoque & omnia legata, corruiere; quo corruiere nihil debetur, nec legatarii intelliguntur fuisse. Eo non obstante hæc conditio, *si heres hereditatem adiverit*, quia extrinsecus venit, seu non ex voluntate testatoris, non facit legatum conditionale. Similiter *in cap. 25. de jurejurando*, pontifex declarat: „Si quis juraverit se ducturum aliquam in uxorem, fornicationem subsequenter ei opponere potest, ut illam non ducat in conjugem; quia in illo juramento, talis debet conditio subintelligi, *si videlicet illa contra regulam desponsationis non venerit.* „

Itaque sponsalibus omnibus ex natura rei inest conditio isthæc: *si omnia in eodem statu maneant*; ita, ut si tale quid superveniat, quod notabiliter statum priorem mutet, merito quoque ob defectum conditionis subintellectæ sponsalia corruant; nec umquam obligationem nubendi produxisse intelliguntur.

Certum tamen est effectus reliquos pendente conditione statim productos esse, & ea deficiente remanere; sic publicæ honestatis impedimentum ex talibus sponsalibus natum, non obstan-

te quod defectu conditionis non intelligatur nata obligatio nubendi, perpetuo manet.

Quia conditio hæc, quæ hic ex natura rei subintelligitur, actum non facit conditionalem, sed purum relinquit, & ejus defectus id tantum efficit, ut non sequantur ea, propter quæ conditio inesse deprehenditur: alia vero, propter quæ conditio non inest, puta publicæ honestatis impedimentum, ab ea conditione non dependent, statimque ponuntur, & quicumque demum evenerit, posita manent. Ex sponsalibus autem puris certum est, etiam post Tridentinum, statim oriri & manere publicæ honestatis impedimentum.

XI. S. Thomas *supp. quæst. 61. art. 2.*, respondens ad argumentum, quod sibi secundo loco objecerat, dicit: „ante carnalem copulam non esse „omnino translatum corpus unius sub potestate „alterius, sed sub conditione, *si interea alter „conjugum ad frugem melioris vitæ non con- „volet.* „

Ad hanc S. Thomæ responsionem rectissime notat prosecutor, in mente S. Thomæ hanc conditionem tantum afficere jus exigendi debitum in uno, & obligationem reddendi in altero, & merito; quia hæc conditio, utpote quæ potestate ecclesiæ contractui matrimoniali inest, moram tantum petitioni injicit, nec obligationem suspendit, nullo autem modo reliquos effectus differt; cum lex ecclesiæ non id agat, ut effectus, voluntate contrahentium jam productos, ullo modo differat; sed hunc tantum, cui legis dispositio resistit; ex quo patet, fatente adversario, loco ex S. Thoma adducto, responsum nostrum evidenter confirmari.

Itaque ista & toties, ad nauseam usque, ab adversario de matrimonio rato non consummato

repetita paritas, virum clar. non terret, nec urget

XII. Nihil unquam verius dixit profecutor, nos, si non definivisset Tridentinum, matrimonium ratum per professionem solemnem dirimi, cum parte longe maxima negaturos, uno conjugum solemniter proficiente, posse alteram ad secundas nuptias transire.

Numquid eadem ratione juste negamus in casu Apostoli, parte infideli nolente cohabitare, fidelem posse ad secunda vota transire? Cum Tridentinum, licet res illa in eo concilio fuisset tractata, nihil tamen de eo casu decreverit.

Viden pulchrum effugium eximii profecutoris; pag. 82. (219.) suæ profecutionis ait: ignorare non deberet, noluisse Pallavicinum omnes Fra-Paolo errores, sed graviores dumtaxat refellere. Et relatis Pallavicini verbis, hæc adjicit: „vi-
„ detne modo dissertator, quam infundate di-
„ cat, ex silentio Pallavicini solidum nasci ar-
„ gumentum, vera esse, quæ Fra-Paolo hic re-
„ tulit. „

Quam sibi constat eximius adversarius, ex hac sola responsione patet; siquidem juxta ipsum, quæstio, quam tractamus, adeo momentosa fit, ut penes eum non stet, quominus dicatur ad fidem pertinere: & jam, ut argumentum, quod ex historia Fra Paolo juncto Tridentino deduxerat vir clar. solvat; Pallavicinus hunc Fra-Paolo errorem ut levem, & sua attentione dignum non existimavit.

An ergo Pallavicinus æquus rerum æstimator non est, ut, quod adversario adeo apparet momentosum, nequidem levi attentione dignum judicaverit? An hoc dictum Fra-Paolo, si error sit, minus carpi a Pallavicino debuit, quam quæ de voto solemnibus, matrimonium ratum tan-

tum dissolvente, idem Fra-Paolo retulit? Apagè nugas. Stat itaque firmum argumentum, quod ex Fra-Paolo juncto Tridentino deduxerat, cuni ad illud nil solidi respondere potuerit prosecutor.

XIII. Quæ modo de matrimonio rato non consummato diximus, etiam sufficiunt, ut ea, quæ ex S. Chrystomo attulerat vir clar., vindicemus; nam diruto hoc adversarii fundamento, ruit totum ejus ædificium; neque ea, quæ hic magna voce sonat, ejus de mente Chrystomi opinionem minime enervant.

Et vero, quæ Deus de matrimonio sanxit, optima nituntur ratione, & juxta eam se composuisse, officii est; quod ergo Deus conjunxit, prosecutor non separet. Siquidem Domini verba, nulla adjecta exceptione, generaliter omnia matrimonia respiciunt; itaque nullo casu jure divino matrimonii vinculum solvi dici potest. Probaverat etiam vir clar. patres primorum sæculorum generaliter & sine exceptione hæc optimi Salvatoris verba similiter intellexisse: ut quid ergo hic continuo clamitat adversarius, oportere, ut probetur, nec in casu Apostoli matrimonium jure divino solvi: qui enim legem generaliter & sine ulla exceptione latam adducit, quique continuo sic illam intellectam a patribus probat, ulteriori probatione opus non habet, ut ostendat jure divino nullam justam solvendi matrimonii causam esse. Itaque adferenti exceptionem, qua vult jure divino talem causam existere, probatio incumbit. Quæ vero hac ætate ab adversario solvendi matrimonii rationes allatæ sunt, ut ut fere risum moveant, jure merito a judiciis nostris remotissimæ sunt.

Nec majori merito prosequendum putamus sequens adductum ratiocinium, quod pro commoditate causæ, non vacillando, ut ante, adfert prosecutor. Scilicet:

Chrysoft. homil. 19. in cap. 7. ad Corint. ostendens disparitatem, quæ habetur inter infidelem cohabitare volentem & fornicarium, dicit: vir quidem post fornicationem non est vir.

Petit hic adversarius, quomodo non est vir, si juxta ipsum fornicatio non dirumpat connubii vinculum? Præcedunt autem ibidem: „ sed „ quam inquit Chrysoftomus, ratione, in infideli immunditia vincitur, & quare infidelis „ consuetudinem suadet, in fornicaria autem „ muliere, non accusatur vir, si eam dimittat „ Respondet Chrysoft. „ quoniam illic quidem „ spes relinquitur, ut pars perdita per nuptias „ salvetur; *hic autem nuptiæ jam dissolutæ sunt;* „ nimirum per fornicationem. „

Fornicantem autem inter & infidelem, qui partem conversam suæ impietatis vult esse sociam, ponit Chrysoft. paritatem, ut ex ejus verbis patet: ergo inquit persecutor, sicut in casu fornicationis connubium dirumpitur quoad vinculum, ita & in casu infidelis, qui parti conversæ non vult cohabitare, aut saltem non vult pacifice, sed eam impellit ad peccandum mortaliter.

Nullibi rectius ratiocinatus est adversarius; argumentum quippe hæreticorum est, & supposita veritate antecedentis, validissimum.

Nam sicut observat Origenes tractatu 7. in *Matth.*: optimum Servatorem in evangelio non id agere, ut novam condant legem, eaque pro arbitrio certum aliquod delictum divortii causam statuatur; at veterem & cum rerum primordiis conditam dumtaxat declarat: ita & Apostolus ad verba Domini, quod vinculi solutionem respicit, nihil addidisse censendus est. Itaque vere dixit adversarius: juxta Chrysoft. (addere debuisset & juxta omnes patres) inter utrumque

casum omnimodam intercedere paritatem.

Nos contra, nec Chrysoft., nec quicumque alius S. pater, aut ecclesiæ doctor, unquam voluit, propter fornicationem dissolutum esse matrimonium sic, ut ad alia vota transire liceret: atque adeo nec quis illorum voluisse dicens est, in casu Apostoli parti conversæ liberum esse aliud inire connubium: est enim inter utrumque casum, fatente adversario, omnimoda paritas.

XIV. Quis vero nescit, eruditos, etiam Augustinianos, S. Chrysoft. ab ea opinione vindicare; inter alios nullus id præstitit efficacius ac luculentius, quam Arcudius, lib. de concordia occidentalis & orientalis ecclesiæ in septem sacramentorum administratione.

Auctor ille, pag. mihi 501., multis ex Chrysoft. desumptis rationibus, ostendit prædictum patrem non minus clare firmitatem omnimodam matrimonii tueri; atque ea in parte doctrinam ejus, scriptis tum Basilii tum Hieronymi consonare. Pro quo stabiliendo præcipue citat ea, quæ Chrysoft. dixit, explicans *cap. 5. Matt. homil. 17*: item *homil. 62. in eundem Matt.*, exponens ea verba: *si sic est causa hominis cum uxore, non expedit uxorem ducere*. Item citat lib. de virginitate ad locum *Apostoli I. ad Corint. 7.*, ad hæc verba: *iis, qui matrimonio juncti sunt*. Illorum autem verborum, *solutum est matrimonium, & vir, non est vir*, qualis sit sensus, patet factis dictus author, pag. mihi 532., ubi ait; neque illa verba Chrysoft. *vir non est vir, solum est matrimonium*, & quæ supra recitata sunt, ullo modo moveant lectorem, ut de mente Chrysoftomi vel parum ambigat, quasi hisce verbis usquequaque fieri solutionem sanctissimus doctor significare voluerit.

Non enim, inquit, est ignorandum, matrimonium tripliciter considerari, *inchoatum*, quod est desponsatio per verba de futuro; *perfectum* quoad substantiam, quando contrahitur per verba de presenti, *consummatum*, quod dicitur perfectum quoad actum secundum, & hoc habet jam conjunctam copulationem carnalem.

Quoad hunc tertium modum negat, inquit auctor ille, Chrysostomus debere amplius esse matrimonium inter conjuges adulteros; fieret enim innocens per commixtionem nocens, quippe, qui adhæret meretrici, fit unum corpus.

Atque ita esse, ait, virum non virum: utpote, qui per adulterium sibi ademit jus omne matrimonii, societatem vitæ individuum, tectum, mensam, communem lectum, rei familiaris in partem administrationem, &c. ut explicat Erasmus. Similiter Basilius *lib. de virginitate: uxorem dimissam ob fornicationem vocat non uxorem*: & nihilominus, ne quis putaret solum undique fuisse matrimonium, eam neque viduam esse affirmat, superstiti viro: „ sine, inquit, „ (Scriptura) aut ad viventem reverti, simul- „ que meliorem factam uxorem redire, aut „ semper neque viduam, neque uxorem existentem, culpæ ob dimissionem, quam viro „ præstitit, pœnam dare. „

Quin & ipse Chrysost. homil. citata, ad dictum Apostoli: *mulier alligata est legi*, eodem modo loquitur: „ imo vero nec hujus uxorem merito „ quispiam eam dixerit, quippe adultera nullius est uxor, pacta enim cum illo inita conculcavit, & ad te non cum debitis legibus „ accessit. „

Si secundi viri, ad quem accessit, uxor non sit, numquid ideo, quod primum matrimonium in mente Chrysostomi adhuc subsistat?

Et hæc quidem solutio confirmatur ex ratione Chrysoft., quam ibidem vehementer inculcat, *ne scilicet vir se contaminet uxori adhærendo*, quæ verba expriment secundum actum matrimonii; nuptiæ enim sunt & conjunctio & copulatio corporum.

XV. Ex qua responsione, inquit Arcudius, alia quædam enodari solet difficultas, siquidem quærunt patres, an inter B. Virginem & Josephum fuerit verum matrimonium? Multi negarunt, dicentes tantum fuisse desponsationem quandam. Contra vero affirmant alii; an damnabimus, inquit, patres? Minime vero, sed eodem modo respondendum est, nempe priores illos negare esse matrimonium tertio modo sumptum, posteriores affirmare secundo.

Quid ergo sibi vult iste adversarii clamor, virum clar. non rodere argumentum, quod desumpsit ex his Chrysoft. verbis *homil. 22. in epist. ad Romanos: Quid miraris*, si inter alienos homines hoc non ubique fieri possit (ut nempe cum omnibus pacem habeamus) quandoquidem inter virum & mulierem necessitatem illam & vinculum pacis dissolvat; dum dicit, *si vero infidelis abscedit, abscedat.*

Profecto prætermittit illud rodere, cum nihil ad vescendum præstaret: licet enim vinculum matrimoniale jure vocetur vinculum pacis, & conjunctio matrimonialis contractus amoris, non tamen ubi amor vel pax esse desit, statim vinculum illud dirumpitur (alias enim vix matrimonium stabile reperiretur) eo scilicet sensu, ut ad alia vota transire liceat.

Quis pati potest tale ratiocinium? An illud Chrysoft. dictum, scilicet vinculum pacis, vinculum amoris inter conjuges dissolvi, locum non habet, ne dum ab infideli, sed etiam a marito

fideli discedit uxor, & non cohabit, five ob fornicationem, five intercedat contumelia Creatoris, vel eam ad peccatum impellere velit: & tamen vinculum illud pacis per discessionem quoad torum & habitationem solutum, secundum se subsistere perseverat? Dic idem de verbis Chrysoft. allatis; est enim adversario fatente inter hos omnes casus perfecta paritas. Scilicet, ficuti tenetur maritus ab adultera nolente corrigi recedere, ne patronus ejus turpitudinis videatur: ita tenetur fidelis recedere ab infideli pertinaci, cujus conversio desperatur, ne videatur ejus infidelitati favere. Et sicut vir innocens potest cum adultera habitare, quando in adulterio obstinata non est, & spes emendationis superest, licet ad id non teneatur; ita pariter ad fidem conversus potest habitare cum infideli, cujus conversio speratur, licet ex præcepto Domini ad id non obligatur, five huic subjectus non sit servituti; utroque casu semper illæso manente vinculo matrimonii.

Neque etiam amplius adversarii recursum habeant, ut inter casum fornicationis & infidelitatis disparitatem inveniunt, ad illud tritum, sed inter eruditos nunc obsoletum: scilicet matrimonium verum inter infideles existere, non tamen esse ratum; inter fideles autem verum & ratum esse.

XVI. Sed modo ad Ambrosium veniamus. Hic rursus adversarii eruditio admodum certo vacillat: adeo enim clara & aperta sunt, quæ ex Ambrosio pro sua sententia attulerat vir clar., ut nugas agere videatur ille, qui ipsum aliter sensisse velit.

Ad quod probandum, rursus & ego pono hæc Ambrosii verba: „ostendit autem hic locus (scilicet Moyfis) quæ propter humanam fra-

„ gilitatem scripta sunt, non a Deo scripta. Un-
 „ de & Apostolus: *denuntio*, inquit, *non ego*,
 „ *sed Dominus*, *uxorem a viro non discedere*. Et
 „ *infra, cæteris*, inquit, *ego dico, non Dominus*,
 „ *si quis frater uxorem habeat infidelem*, & re-
 „ *liqua*. Itaque ubi est impar conjugium, lex
 „ Dei non est. Et addidit, *quod si infidelis dis-*
 „ *cedit, discedat*. Simul idem Apostolus negavit
 „ legis esse divinæ, ut conjugium qualecumque
 „ solvatur; nec ipse dedit deserendi anthorita-
 „ tem, sed culpam abstulit desituito. „

Notat hic adversarius, & bene, Ambrosium
 tres textus ex Apostolo I. ad *Corint.* 7. citare,
 & ad quemlibet in verbis citatis respective al-
 ludere, dum dicit: *simul idem Apostolus nega-*
vit legis esse divinæ, ut conjugium qualecumque
solvatur. Quam confessionem lubenter admit-
 timus.

Primo, inquit, citat *¶. 10.*, *iis autem, qui ma-*
trimonio juncti sunt, præcipio, non ego, sed Domi-
nus, uxorem a viro non discedere, quod si disces-
serit (subintellige causa adulterii) *manere in-*
nuptam.

In hoc textu, volente nunc adversario, agit
 Apostolus de quibuscumque, seu fidelibus, seu
 infidelibus. Juxta quam interpretationem etiam
 verum est Ambrosium existimasse, legis divi-
 næ non esse, ut tali casu, seu per adulterium,
 matrimonii vinculum solvatur; sive conjuges fi-
 deles fuerint, sive infideles, sive una fidelis &
 altera infidelis: quia generaliter & sine ulla ex-
 ceptione præcipit Dominus: *uxorem a viro non*
discedere, & si discesserit, causa scilicet adulterii,
 de qua causa huc usque egerat Apostolus, *ma-*
nere innuptam.

Pergit Ambrosius ad *¶. 12.*, & ait: *Cæteris ego*
dico, non Dominus: si quis frater infidelem habeat

uxorem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Seu, ubi jam est impar conjugium, per conversionem unius partis ad fidem, prout rursus optime explicat profecutor, cum ipso fatente hoc in casu juxta Tertullianum, Chrysofostomum, Hieronymum, Augustinum &c. non agat Apostolus *ꝑ. 12. de iis fidelibus, qui matrimonium inierunt cum infidelibus, sed de iis, qui matrimonio juncti fidem amplexi sunt.*

De illis ergo cæteris loquens, ubi sic impar est conjugium, dicit Ambrosius: *lex Dei non est, ut scilicet non dimittat illam: quod utique verissimum est, cum Augustino teste eam dimittere possit, licet cohabitare voluerit: quod quidem Apostolus certis in circumstantiis non consulit, seu præcipit, ut fidelis non deserat infidelem cohabitare volentem. Attamen & hoc casu verum est, teste Ambrosio, Apostolum negasse legis esse divinæ, ut hoc casu matrimonium solvatur, quod & adversarius admittit.*

Sed pergamus cum Ambrosio ad *ꝑ. 15. Quod si infidelis discedit, discedat &c.*, & de hoc casu rursus dixit Ambrosius, fatente adversario, *Apostolum negasse legis esse divinæ, ut hoc conjugium solvatur; siquidem, ut vidimus, admittat ad quemlibet horum trium textuum respective alludere Ambrosium in verbis, dum dicit: simul idem Apostolus negavit legis esse divinæ, ut conjugium qualecumque solvatur.* Itaque interprete eximio adversario, apertissima mens est Ambrosii pro nostra sententia, qui hoc casu dumtaxat asserit, Apostolum omnem culpam abstulisse destituto.

Dicit quidem adversarius non sine contradictione, sed dicit tantum, hoc dictum Apostoli *negavit legis esse divinæ &c.*, fideles inter se junctos dumtaxat afficere, quorum si unus ab alte-

ro discesserit, semper debet manere innuptus. In eo secutus commentaria de sacramentis Joannis Præpositi, ubi similia reperiuntur.

Et vero an prædicta Apostoli verba matrimonia infidelium vel etiam fidelium cum infidelibus non efficiunt? An tali casu dici non possit, quod si discesserint ob fornicationem, eos debere manere innuptos; adeoque & tali casu Apostolum negasse matrimonium quoad vinculum solvi? Quomodo itaque adversarius asserit hæc Apostoli verba fideles inter se junctos tantum efficere, quorum si unus ab alio discesserit, semper debet manere innuptus? Verba namque hæc Apostoli generalia sunt, & quorumcumque matrimonia respiciunt, ut ante admiserat.

Deinde errat adversarius, dum existimat hæc Apostoli verba: *non enim servituti subiectus est frater aut soror in hujusmodi*, indicare, nullam subesse culpam, dum pars fidelis deserta aliud contrahit matrimonium; cum ex textu Apostoli manifestum sit, eum hæc verba adjecisse, ut in casu, dum pars una convertitur, altera in infidelitate manente, ostenderet parti conversæ jure divino liberum esse partem infidelem dimittere, ab eaque quoad torum & habitationem recedere, sive hic tantummodo repetat, quod v. 12 insinuaverat. Et hoc ipsum est, quod hic docere voluit Ambrosius.

Et vero quomodo aliter loqui potuisset Ambrosius, cui, ut vidimus, certum erat, Apostolum, doctrina Salvatoris innixum, qui de vero divortio, de quo quaesitus erat, decisionem formavit, illud non concedere ex fornicatione; atque adeo neque ex malitiosa desertione, quæ ejus rationem obtinet.

Hoc eo clarius apprebent, si notemus editionem Basiliensem operum Ambrosii de anno 1492.

item Basiliensem de anno 1538., habere: *simul idem & hic* (hoc est versu de quo agimus) Apostolus *negavit legis esse divinæ, ut conjugium qualecumque solvatur.*

XVII. Ut hoc ratiocinium enervet adversarius, sic loquitur: si fidelis quispiam cum infideli matrimonium iniisset, & postea mutato animo in odium fidei discederet infidelis a fideli, talis fidelis discedentem infidelem etiam sequi non teneretur: signum proinde indubitatam est, quod plus exigant verba Apostoli; alias quid causæ esset, cur ad alios fideles, de quibus jam meminimus, ejus sermo se non extenderet, ut volunt Tertullianus, Chrysofomus, Hieronymus, Augustinus &c.

Sed hallucinatur hic persecutor quam maxime, nulla profecto causa est, quare hæc verba: *si infidelis discedit, discedat*, ad fidelem conjugem, cui pars altera fidelis vel infidelis sine Creatoris contumelia cohabitare non vellet, non sese extenderent. Hoc Chrysofomus, Hieronymus & Augustinus diserte docent. An forte, quia Apostolus hoc dixit de parte conversa, cui infidelis cohabitare non vult, de quo exemplo tractabat, alios quoscumque casus, ubi intervenit contumelia Creatoris, non comprehendet? An quod commune est pluribus, de singulo singulatum affirmari non potest?

XVIII. Neque Tertullianus, Chrysofomus, Hieronymus, Augustinus &c. unquam dixit verba hæc Apostoli ad alios casus, ubi eadem ratio obtinet, sese non extendere; sed hoc tantum Tertullianus ait: „ manifestum est scripturam istam eos fideles designare, qui in matrimonio gentili inventi a Dei gratia fuerunt, „ secundum verba ipsa, *si quis fidelis uxorem* „ *habeat infidelem*, non dicit uxorem ducit in-

„ fidelem, ostendit jam in matrimonio agentem
 „ mulieris infidelis, mox gratia Dei conversum,
 „ perseverare debere. „

Itaque de his, quæ Apostolus ψ . 12. docuit, Tertullianus agit, dum dicit: sermonem Apostoli ad fidelem, qui cum infideli nuptias iniisset, non sese extendere. De aliis vero verbis Apostoli ψ . 15., *si infidelis discedit, discedat*, nequidem Tertullianus expresse meminit: & ideo dixerat vir clar., eum casum Apostoli ignorasse, prout eum explicat adversarius.

Idem præcise de hoc casu, de quo agit Apostolus ψ . 12., docuerunt Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, aliique; scilicet verba Apostoli ψ . 12. dumtaxat respicere hos conjuges, quos in matrimonio deprehendisset fides, non vero illos, qui ante fideles, cum infidelibus nuptias iniissent, prout legenti palam fiet.

An inde jam sequitur, quæ docuit Apostolus ψ 15., *si infidelis discedit, discedat*, illos excludere, quos in matrimonio non deprehendisset fides?

Profecto rursus non sibi constat adversarius, si hoc velit; cum omni vi contendat doctrinam Apostoli, quam tradit ψ . 12., esse extra casum ejus, quam tractat ψ . 15., neque ab uno ad alterum casum argumentari licere; siquidem, ut ait, inter utrumque casum nulla possit, ut per se patet, institui paritas. Ecce quomodo in summum abeant non consequenter fabricata systemata.

Sed dicit aliquis: in editione Parisiensi de anno 1569. notatur in margine* in exemplari Victorino & Dionisiano legitur: *non negavit legis esse divinæ, ut conjugium qualecumque solvatur.*

Si hoc notasset eximius persecutor, facile totum suum systema, quod de Ambrosio ha-

bet, invertisset. Et vero si hæc genuina Ambrosii mens sit, fatendum esset ipsum credidisse in casu Apostoli matrimonium solvi; sed nos ab adversario illius rei enodationem quærimus.

XIX. Eximius prosecutor, ut ostendat Ambrosium suæ esse sententiæ, sic ratiocinatur: „ Cum
 „ ostendere velit Ambrosius dari aliquod ma-
 „ trimonium, quod non est a Deo, quia ma-
 „ trimonium aliquod solvere licet, nempe dum
 „ in casu Apostoli discedit infidelis a fidei,
 „ si de illa dumtaxat ageret solutione, quæ
 „ consistit in separatione tori & habitationis,
 „ jam non tantum probaret, quod matrimoni-
 „ um aliquod non sit a Deo; sed contra suum
 „ intentum probaret, quod nullum matrimoni-
 „ um a Deo sit; quia nullum est matrimo-
 „ nium, quod certis de causis solvi non possit
 „ quoad habitationem & torum. „

Hoc argumentum ipsi apparet adeo peremptorium, ut fateatur se illud solvere non posse.

Sed ubinam invenit adversarius intentum Ambrosii fuisse probare aliquod matrimonium non esse a Deo, quia aliquod matrimonium solvi potest?

Profecto simile ratiocinium est ridiculum & tanto viro indignum: siquidem licet recte ratiocinetur, qui hoc modo disserit: omne matrimonium est a Deo, quia scriptum est, *quod Deus conjunxit, homo non separet*; ergo omne matrimonium non licet solvere: tamen non recte ille argumentatur, qui hoc modo disserteret: datur aliquod matrimonium, quod non est a Deo, quia matrimonium aliquod solvere licet. Nam inde sequeretur, omne, quod est a Deo, esse insolubile. An forte matrimonium fidelium ratum non consummatum a Deo non est, quia illud, juxta adversarium, quoad vinculum solvi

potest? Quod asserere, quam fit ridiculum, nemo non videt.

Deinde simile quid nec in hoc loco, nec in toto Ambrosio, nec in ullo alio S. patre reperire est: existere scilicet aliquod matrimonium, quod non est a Deo, quia illud quoad vinculum solvi potest. Nullus enim S. pater ignoravit Deum esse autorem matrimonii: imo & Ambrosius hoc aperte declarat in hoc loco: *noli, inquit, uxorem dimittere, ne Deum tuæ copula diffitearis autorem.*

Itaque, quod hic vult adversarius, nequidem habet umbram veritatis. Et dum Ambrosius dixit: *& quomodo Apostolus dixit, quod si infidelis discedit, discedat*: rectissime respondet vir clar., eum hæc verba Apostoli citare per modum objectionis ad id, quod ante dixerat: scilicet, „ quosdam putare (ex quorum numero certe „ etiam Ambrosius erat) omne conjugium a „ Deo esse, quia scriptum est: *quæ Deus conjunxit, homo non separet*; adeoque omne „ conjugium non licere solvi. „

Quam objectionem, ut notaverat vir clar. N. 8. resolvit, dicendo Apostolum ibidem agere de discessu quoad torum, non quoad vinculum; quia & hoc casu *Apostolus negavit legis esse Divinæ, ut conjugium quaecumque solvatur.*

Deinde, si Ambrosius probare voluerit aliquod matrimonium non esse a Deo, quia aliquod matrimonium solvi potest: quid obstat, quominus hoc intelligatur de omni matrimonio, quod certis de causis solvi potest quoad habitationem & torum? Neque enim ex eo, quod quis asserat hoc obtinere in aliquo matrimonio, sequitur eum negare illud in omni matrimonio habere locum.

Dicit eximius adversarius, sed rursus dicit

tantum, intentum Ambrosii fuisse hoc asserere de aliquo, & non de omni matrimonio. Sed ab adversario peti potest, quo loco, quo tempore, quibus verbis Ambrosius docuerit; aliquod tantum matrimonium non esse a Deo, quia aliquod dumtaxat, & non omne solvi potest. Hoc prius probandum erat, antequam inferret suum argumentum esse insolubile.

Sed fingamus Ambrosium dixisse, ad argumentum, quod sibi proponit: *& quomodo Dominus in evangelio dixit, quod si fornicaria discedit, discedat.* Possetne dici hoc casu, intentum Ambrosii esse probare, dari aliquod matrimonium, quod non est a Deo; quia matrimonium aliquod solvere licet causa fornicationis; illumque in tali supposito, verba Domini non intellexisse de solutione, quæ consistit in separatione tori & habitationis? Quia inde sequeretur, non tantum aliquod matrimonium non esse a Deo, sed nullum matrimonium a Deo esse; quia nullum est, quod aliis de causis solvi non possit quoad habitationem & torum. Quis non rideret sic ratiocinantem? Quod enim Dominus de fornicatione dixit, non negavit de aliis, ubi iusta causa separationis quoad torum & habitationem subest.

Itaque ridicula est ista adversarii argumentatio, duplici ex capite: 1. quia sine ulla proba asserit Ambrosium existimasse aliquod matrimonium non esse a Deo, quia aliquod matrimonium solvi potest. 2. Quia etsi daremus Ambrosium id credidisse, nihilominus cum hac ejus opinione stare, ipsum intellexisse Apostolum his verbis: *si infidelis discedit, discedat*, agere de solutione quoad habitationem & torum: quemadmodum Ambrosii dictum verissimum fuisset, *quod si fornicaria discedit, discedat*, licet verbis illis Dominum agere de solutione habitationis & non

& non vinculi dumtaxat intellexisset, quia sicut Dominus, ita & Apostolus, quod de infidelitate dixit, de aliis casibus, ubi iusta causa separationis quoad torum occurrit, non negavit.

Sed saltem verum est, Ambrosium verba Apostoli citare, quasi in illis ageret de solutione quoad vinculum.

Sit hoc verum; quid inde inferri potest? Nemo enim nescit, verba objectionis continuo citari, ac si plus importarent, quam reapse significant. Et hoc adversario non est ignotum: in talibus itaque circumstantiis attendendum non est quid objectio dicat, sed quid solutio defendentis referat: jam vero ostendimus Ambrosium defendentem verba Apostoli interpretari de solutione tori & non vinculi.

Petit adversarius ubinam & quibus verbis generaliter & sine ulla exceptione docuerit Ambrosius, conjugium semel legitime contractum solvi non posse?

Sed & ego quæro, ubinam & quibus verbis docuerit Ambrosius aliquod matrimonium legitime contractum solvi posse? Hanc enim exceptionem, si de ejus mente sit, cum sit contra naturam & institutionem primævam contractus matrimonialis, alibi certo notare debuisset.

Interim, ut petito eximii adversarii satisfiat, hoc asserimus, Ambrosium clarissime docuisse, matrimonium semel legitime contractum nullo casu solvi posse; dum hoc loco, de quo quæstio, asserit: *Apostolum negasse legis esse divinæ, ut conjugium qualecumque solvatur.*

Idem docet Ambrosius *Lib. I. de Abraham cap. 7.*, ubi occasione facti Abimelech, qui Sararam in uxorem sibi sumpserat, generaliter & sine ulla exceptione ait: „discite enim, qui ad gratiam baptismatis tenditis, veluti quidam

„ fidei candidati , continentiae disciplinam fo-
 „ briam . Nulli licet scire mulierem , praeter uxo-
 „ rem , ideoque conjugii tibi datum est jus , ne
 „ in laqueum incidas , & cum aliena muliere
 „ delinquas . Vincetus es uxori , noli quaerere
 „ solutionem ; *quia non licet tibi , uxore vivente ,*
 „ *uxorem ducere , nam & aliam quaerere , cum ha-*
 „ *beas tuam , crimen est adulterii .* „

Itaque juxta Ambrosium , etiam candidatus fi-
 dei matrimonio junctus , seu qui ex infideli fit
 fidelis , vivente uxore , nullo casu aliam ducere
 potest : cum nulla exceptione facta afferat , cri-
 men committere adulterii , si quis infidelis fi-
 delis factus , vivente uxore aliam ducat .

Ostendat jam adversarius Ambrosium ab hac
 generali Domini lege alibi exceptionem notasse ,
 & magnus evadet Apollo .

XX. Dixerat vir clar. pag. 18. , (67.) licet extra
 thesim , agendo scilicet de matrimonio fidelis
 cum infideli : quod discursus ille Ambrosii non
 fuisset tanto viro indignus , neque etiam ridicu-
 lus , quod & dissertator sensisset , si ad illud ,
 quod notissimum est , advertisset ; quod conju-
 gium recte solvi dicatur , dum declaratur illud
 nulliter , seu cum impedimento dirimente con-
 tractum fuisse ; sic frequenter satis contingit ,
 ut rescindi dicatur , quod nullum erat . Eodem-
 que sensu matrimonia per sententiam judicis
 rescindi vel dissolvi dicuntur , quae nulliter
 contracta esse declarantur .

Eximius profecutor pag. 44. (178.) ad hoc ra-
 tiocinium respondit ; „ fallitur , interim disserta-
 „ tor , dum ait : quod conjugium recte solvi di-
 „ catur , dum declaratur illud nulliter , seu cum
 „ impedimento dirimente contractum fuisse . Ali-
 „ ter sane loquitur Justinianus Nov. 22. *de nuptiis* ,
 „ ubi *cap. 10.* de hac expressione loquens dicit :

„si vero ab initio putaverit aliquis liberæ jungi
 „personæ, illa vero famula postea declaratur ex-
 „istens, non dicimus solvi matrimonium; sed ab
 „ipso initio neque matrimonium fieri. Ex quo se-
 „quitur, quod si subinde solvi apud nonnullos
 „dicatur, quod nullum declaratur, hoc non
 „recte, sed improprie dicatur.”

Ut videamus quam inepte hic adversarius ra-
 tiocinetur, id dumtaxat est observandum: sæ-
 pius juris-consultos, & sæculo Augusti propin-
 quiores imperatores, in sermone patrio versatissi-
 mos, quique proinde rectum Latine scribendi &
 loquendi modum apprime callebant, hac locu-
 tione fuisse usos. Sic in *L. 64. §. 1. ff. de condit. &*
demonst. ipso jure rescindi dicitur, quod frau-
 dandæ legis gratia esset adscriptum. Sic in *L. 5.*
§. ult. ff. qui & a quibus manum. libertas per
 legem rescindi dicitur: eodemque sensu rescissa
 venditio dicitur in *L. 9. C. de præd. & al. reb.*
min. &c. Sic etiam libertates rescindi dicuntur in
L. 2. C. de mancipiis & colon. Lib. XI. tit. 62.

Et, ut alia exempla omittamus, solum adfere-
 mus ea, quæ de hac re observat celeberrimus
 Noodtius *lib. de form. emend. doli mali* cap. 15.
 in verbis: „Cum contractus in integrum resti-
 „tui, cum solvi, aut rescindi, aut irritus, aut
 „nullius momenti dicitur apud veteres, minus
 „plenam esse locutionem. Non enim uno mo-
 „do rescinditur, aut in integrum restituitur
 „contractus, sed aut jure civili id fit, aut ju-
 „re prætorio: & cum simpliciter dicitur res-
 „cindi, resolvi, aut in integrum restitui, aut
 „nullius momenti esse, ut in *L. 22. quod me-*
 „*tus causa*, aut irritus esse, ut in *L. 44. de mi-*
 „*nor.*, adhuc quæri potest, quo jure ea rescissio,
 „sive in integrum restitutio fiat.”

Ut ita, si jure civili contractus resolvi aut

rescindi dicatur, sensus sit, contractum esse nullum, & per sententiam judicis nullam esse declarandum; ita sapius rectissime locuti sunt veteres, ita & potuit Ambrosius, discrimen hoc non ignorans, recte loqui. Ac proinde in libris nostris minime versatus est, qui hanc distinctionem ignorans, absonam illam solutionem, ex legibus Justiniani desumptam, prosecutori suggestit: nemo enim nescit leges hujus imperatoris, & præsertim constitutiones novellas, nihil minus, quam rectum loquendi modum præ se ferre, easque solœcismis ac barbarissimis refertas esse.

XXI. Adjicit eximius prosecutor: vir. clar. non recte citasse Gothofredum ad *L. 11. C. Theod. de nuptiis*, ut probaret eandem ea tempestate temporis paganorum ac Judæorum rationem fuisse; atque adeo legem Valentiniani &c. etiam ad illos sese extendere.

Sed in hac re potius adsentiendum Gothofredo, quam prosecutori; qui minus sufficiens est, ut viri hujus undequaque doctissimi opinionem destruat: potuit enim lex illa generaliter fidelium cum infidelibus matrimonia prohibens, injuria temporis periisse.

XXII. Sed ad Augustinum progrediamur. Si prosecutori credimus, Augustinus nequidem de casu Apostoli meminit. Agedum videamus, quantum hoc ejus assertum apud eruditos valere debeat. Augustinum suæ esse sententiæ vir clar. primo probare voluit, ex iis quæ tradit lib. 1. cap. 25. ad Pollentium in verbis: „ propter
 „ quodlibet fornicationis genus, siue carnis, si-
 „ ve spiritus, ubi & infidelitas intelligitur, &
 „ dimisso viro non licet nubere alteri, & dimissa
 „ uxore non licet alteram ducere, *quoniam*
 „ Dominus nulla exceptione facta dixit: si uxor

„ dimiserit virum suum & alteri nupserit, mœ-
 „ chatur, & omnis qui dimiserit uxorem suam
 „ & alteram duxerit, mœchatur. „

Reflectat hic adversarius, si ipsi placeat, & nobiscum inferat: conformiter ad hæc Domini verba Augustinus docuit matrimonii vinculum nullo casu per fornicationem solvi; itaque idem docuit in casu ubi fidelis infidelem deserit, qui eam suæ impietatis vult esse sociam: est enim inter utrumque hunc casum, fatente Chrysofomo, & cum hoc etiam adversario, perfecta paritas, nec etiam inter illa Augustinus distinguit.

Fortè dicet eximius prosecutor, se ad hanc legitimam consequentiam non reflexisse, tantumque voluisse, tunc non solvi vinculum matrimonii, dum pars infidelis pacifice cohabitare vult, si pars fidelis sese separet, quo casu, juxta Domini & Apostoli dicta, debet manere innupta.

Ast non erat hoc argumentum Chrysofomi, qui, ut vult adversarius, ex eo, quod fornicatio vinculum matrimonii solveret, intulit similiter in casu, ubi pars infidelis partem fidelem ad peccatum niteretur impellere, matrimonii vinculum esse dissolutum. Itaque fatebitur, ut speramus, se nonnumquam falli posse, sive de ipso dici potest: incidit in Scyllam, cupiens vitare Charybdim.

Sed redeamus: si verum sit juxta Apostolum partem fidelem, tunc dumtaxat debere manere innuptam, si sese separet ab infideli volente cohabitare, & non si sese separet ab infideli volente eam suæ impietatis esse sociam, quia hoc casu Apostolus non dixit, eam debere manere innuptam: quidni idem dicatur de casu, ubi uxor expresse fornicatur, neque tamen propterea a viro dimittitur, sed ipsa virum volentem cohabitare deserit (neque enim, ut recte notat ad-

versarius, mulieres viros suos deferentes sunt semper innocentes) quia etiam Apostolus non dixit, tali casu virum debere manere *innuptum*.

Sed, ait adversarius, pag. 51. (185.) inter hos duos casus per se & generaliter loquendo non est ducenda paritas, seu ex eo, quod mulier virum suum deferens debeat manere innupta, non sequitur, quod in casu Apostoli mulier non deferens, sed deserta, etiam debeat manere innupta; cum per se loquendo eadem non sit conditio illius qui deseritur, & qui deserit. Et hanc suam reflexionem non veretur referre, tamquam, quæ inter fundamentales suæ sententiæ rationes non infimum teneat locum.

Sed vir ille non satis voluit intelligere de qua desertione agat Apostolus *v. 11.*, dum dixit: *quod si discesserit, manere innuptam*: manifestum namque est Apostolum ibi alludere ad verba Domini *Matt. 5.*, sive agere de uxore, quæ maritum deserit causa fornicationis: quod adversarius notare debuisset, siquidem Gagnæjus post alios ad hunc locum ait: „ quapropter & „ hunc locum (scilicet *Matt. 5.*) explicans „ Paulus; præcipio, ait, non ego, sed Dominus, „ uxorem a viro non discedere, quod si ob causam a Christo permissam discesserit, manere „ innuptam. „

Jam vero Dominus non tantum de conjuge ob fornicationem deserto, sed etiam de conjuge deferente, sive sit innocens, sive etiam nocens, ait; cum crimen committere adulterii, si alteri nupserit. Itaque cum juxta adversarium inter casum fornicationis & casum Apostoli perfecta institui debeat paritas, etiam pars fidelis sine ulla culpa deserta, sicut & pars infidelis deferens, crimen adulterii committet, si cum alia persona consuecat, quia & hoc ipsum offi-

cium status matrimonialis exigit. De cætero adversarius hac sua distinctione vere obstetricat Ambrosiastro, homini obscuro, similia parturienti. Hinc lector facile intelliget si, ut ait, hoc ejus ratiocinium hujus commenti ratio una fundamentalis sit; quam merito diximus: rationes eximii profecutoris, quas pro hac thesi stabilienda adfert, a judiciis nostris esse remotissimas.

XXIII. Ut istis adversarii ineptiis ad fatiæatem respondeamus, fingamus Apostolum ad hæc verba, *si infidelis discedit, discedat* &c. addidisse, *quod si discesserit, partem fidelem debere manere innuptam*, prout addit ψ . 11.: nullus dubito, quin nobiscum sentiret; jam vero ex hoc solo, quod illa addiderit ψ . 11., etiam addidisse censendus est ψ . 15.

Ut hoc probemus, fingamus denuo, quod, ob invalescentes abusus in conventu quodam religioso, superior hoc modo legem ferat: iis, qui professi sunt, præcipimus e conventu non discedere, quod si discesserint, matrimonio jungi prohibemus; quod si ob intolerabilem prioris sævitiam cum eo permanere non possint, discedant: non enim servituti subjecti sunt in hujusmodi.

Quis mortalium in hoc casu summam non videt istius legis claritatem, quis non intelligit clare exprimi, quod dum, ob intolerabilem prioris agendi modum, non sponte sua, sed quodammodo reluctans monachus e conventu discedit, inde tantum sequi, quod discessus ille non sit culpabilis: nullo autem modo inferre liceat, liberum esse monacho discedenti uxorem ducere?

Quis itaque similiter non intelligit in casu Apostoli clare exprimi, quod dum ob intolerabilem viri agendi modum non sponte sua, sed

quodammodo reluctans uxor a marito discedit, inde tantum sequi, quod etiam discessus ille non sit culpabilis, nullo autem modo inferre liceat, eam per Apostolum liberam declarari.

Neque opus erat, ut Apostolus hic repeteret eam debere manere innuptam; sicut in casu adducto necesse non erat, ut superior repeteret, monachum discedentem non posse matrimonium inire: quia monitum illud generaliter datum, & utroque casu ex natura status profluens, etiam hunc casum comprehendit.

Maxime cum natum sit contingere, ut quæ sponte sua discedit mulier, & per hoc ipsum jam contra officium status agit, facilius ad alia vota transfiret, quam ea, quæ invita & animo reluctante maritum deserit.

Similem fictionem facit persecutor pag. 16. (151.) Fingamus, inquit, quod ob invalescentes quosdam abusus mulierum a viris suis discedentium, hoc modo lex feratur: iis, qui matrimonio juncti sunt, præcipimus, uxorem a viro non discedere, quod si discesserit, in conventum aliquem monialium sese recipere, quod si ab ea maritus difficilis & morosus discedit, discedat: non enim servituti subjecta est uxor in hujusmodi. Quis mortalium, inquit, in hoc casu summam non videt istius legis claritatem, quis non intelligit clare exprimi, quod, dum non discedit uxor a marito, sed maritus difficilis & morosus ab uxore, tunc non teneatur uxor in conventum aliquem monialium sese recipere?

Nullus certo mortalium est, nisi demens, qui non videat istius legis claritatem: sed errat eximius adversarius in exemplo legis ab ipso adductæ, quod pœnam lege comminatum, cum officio ex natura status profluente confundat.

Cum ergo quisque similiter legis in nostro casu claritatem videat; nonne merito diximus, Apostolum his verbis nihil ad Domini verba addidisse? Est enim inter nostrum & casum Apostoli eadem verborum constructio, nec datur ovum ovo similis.

XXIV. Ea in sententia esse Augustinum, ulterius probaverat vir clar. ex eo, quod Augustinus doceat lib. 2. de adult. conjugii cap. 3. n. 4. vinculum matrimonii perpetuo subsistere, solaque morte unius partis solvi. Ex quibus sic generaliter Augustini dictis sequitur, eum casum Apostoli ignorasse: item sequitur, ipsum ignorasse matrimonium ratum non consummatum jure divino per professionem dirimi. Neque hec asserere est erroneum, ut ante ad evidentiam probavimus; quidquid hic asserat persecutor. Sed, quod hic rursus absolum est, dum Augustinus docuit sola morte matrimonium solvi, item dum addidit: *nullius viri posterioris uxor esse incipit, nisi prioris esse desierit*, de illa solutione, juxta adversarium, tantum agit, quæ sit secundum generalem & ordinariam legem, qua Deus ab initio statuit sola morte matrimonium solvi.

Vult dicere; id non obtinet secundum legem particularem & extraordinariam, quam ego cum Ambrosiasto fingo Apostolum promulgasse, & quam Augustinus alique patres octo primorum ecclesie sæculorum ignorarunt.

Sed ubi adversarius didicit, quæ dixit Augustinus de insolubilitate matrimonii, scilicet illud sola morte solvi, dixisse secundum generalem Dei legem & non secundam particularem, quam ipse cum aliquibus aliis seignioris ævi adstruit? Certe simile quid in Augustino reperire non est, nec in Ambrosio, nec in

Hieronymo, nec Chrysoftomo, nec Tertulliano, nec in sancto Justino martyre.

Profecto aliud sui asserti fundamentum non habet, nisi hoc, quod illud dictum reperitur in Ambrosiastro, cujus opera fat diu Ambrosio Mediolanensi falso fuerunt attributa, in quo illud commentum originem habuit, prout late, & luce clarius clarissimus vir probavit.

XXV. Sed adversarius hic vehementer exclamat: quomodo, inquit, disertator hominem istum non reformidat tenebrionem appellare (nisi quia forte vim vocis ignorat) quem S. Augustinus *L. 4. cont. duas epist. Pelag. cap. 4.* sanctum deprædicat; & qui, licet Luciferiano schismati aliquando adhæserit, tamen potuit Augustinus scire ipsum respuisse; non enim qui peccatores aliquando fuerunt, vel hæretici aut schismatici, semper tales sunt.

Eximius adversarius hoc suo ratiocinio ostendit, se a prima sua dictione usque ad hanc suam prosecutionem, in re historica non multum profecisse. Etenim, quæ Augustinus dicto loco de S. Hilario refert, a sancto Hilario Pictaviensi dicta sunt, non vero ab Hilario, qui schismati ad mortem usque adhæsit, & quem propterea Augustinus sanctum appellare non potuit.

Quod autem dictus Hilarius schismaticus in errore & hæresi ad mortem usque perseveraverit, aperte insinuat Hieronymus dial. cont. Luciferianos in verbis: "Hilarius cum diaconus ab ecclesia recesserit, solusque, ut putat, turba sit mundi, neque Eucharistiam conficere potest, episcopos & presbyteros non habens, neque baptisma sine Eucharistia tradere. *Et cum jam homo mortuus sit, cum homine pariter interiit & scēta*; quia post se nullum clericum diaconus potuit ordinare."

Hoc assertum profecutoris tanto reprehensibilis est, quod reluctante ecclesiæ disciplina crediderit, sanctum Augustinum existimasse aliquem in ecclesia ut sanctum habitum fuisse, qui post baptismum lapsus in hæresin, seu qui errorem modo ab ecclesia damnatum cum pertinacia & obstinato animo sustinisset, vel schismati adhæsisset, quantumcumque demum miraculis & pœnitentia clarus esset: quam ecclesiæ disciplinam vir talis ignorare non debuisset. Legat Espenium, legat BENEDICTUM XIV. de canonizatione sanctorum, legat & patrem Lupum, si de eo dubitet.

Hoc sensisse videtur Bellarminus, *lib. de scrip. ecclesiast.*, in eodem versans errore, dum hunc Hilarium schismaticum ab Augustino sanctum vocari asserit; sed simul ostendit, hoc ab Augustino improprie dictum fuisse; quia, ut ait, tunc satis commune erat, Christianos, præsertim ecclesiasticos, sanctos nuncupari. Quare idem non egit adversarius, qui facile hunc errorem ex Bellarmino, sed forte verius ex Natali Alexandro desumpsit?

Fundat se profecutor, quod Augustinus asserat hæc Pauli verba: *in quo omnes peccaverunt*, intelligenda esse de Adami persona, Adamique peccato, quod in posteros transmissum est: nam, inquit Augustinus, & sic S. Hilarius intellexit, "quod scriptum est, *in quo omnes peccaverunt*. Deinde addidit: manifestum, est omnes in Adam peccasse quasi in massa: ipse enim per peccatum corruptus, omnes, quos genuit, nati sunt sub peccato., Quæ sententia, inquit adversarius, eisdem verbis habetur in Ambrosiastro in cap. 5. ad Rom.

Sed inde non sequitur, Augustinum dicto loco hunc diaconum schismaticum citasse; po-

tuisset namque hic diaconus, si horum commentariorum sit autor, hæc verba desumpsisse ex uno aliove S. Hilarii Pictaviensis opere perduto, ex quo illa Augustinus desumpsit. Non omnia vero opera S. Hilarii ad nos usque venisse, asserunt Benedictini in præfatione ad opera hujus sancti, dum aiunt: „ neque ex Hispalensis concilii testimonio necessario concluditur, Hilarium in Pauli epistolas edidisse commentarios; sed tantum in operibus, quorum jacturam novimus ac dolemus, quosdam ex iis locos exposuisse; quamvis Hispalensis concilii verba, aliud quid sonare fatendum est. „

Quod autem Augustinus hunc Hilarium diaconum non citaverit, patet etiam ex eo; quod Augustinus contra Pelagianos, originalis culpæ doctrinam impugnantes, scribens, non usus fuisset testimonio talis auctoris, qui sicubi eam videatur agnoscere, aliquando tamen contrarium præ se fert: & uno saltem loco manifeste semi-Pelagianus pronuntiatur a Justiniano e societate Jesu viro doctissimo, comment. in epist. 1. ad Corint. cap. 14.

Si huc adjecerimus & alios errores, qui passim iisdem in commentariis deprehenduntur, patebit; eorum autorem cum Origene sensisse in eo, quod in voluntate dæmonum esse crediderit, ab errore resilire. Itaque velle tali auctore usum fuisse Augustinum ad refellendos Pelagianos, quid aliud est, quam velle fabulas obrudere?

Quid jam si cum Benedictinis negemus, commentaria isthæc Hilario diacono schismatico adscribi posse, tanto intolerabilior apparebit adversarii error. Ecquid enim produxit, ut ostenderet hæc commentaria Hilario diacono adscribenda esse? Respondeat, si possit, ad diff-

cultates, quas Benedictini huic sententiæ opponunt, in monito ad hæc commentaria præmissa. Et quomodo Hieronymus, qui ante citato loco hunc schismaticum acerrime exagitat, ejus tam proluxi operis, tot erroribus referti, non fecisset mentionem?

XXVI. Sed ad Augustinum redeamus. Matrimonii insolubilitatem omni ex parte ab Augustino assertam esse, rursus probaverat vir clar. ex iis, quæ Augustinus tradit lib. de fide & operibus cap. 16., & hoc tam evidenter, ut dici debeat, non nisi pro libitu, soloque animo contradicendi, adversarium asserere, illa esse ambigua, neque casum Apostoli tangere.

Ratiocinia eximii profecutoris ad hunc locum, ampliori, quam jam ante dedimus, solutione non indigent, ut legenti abunde constabit.

Unum dumtaxat, quod aliquid meretur, est, adversarium contendere, Augustinum eo in loco de nulla desertione, sive tali, quæ vinculum solvat, sive, quæ torum tantum, determinate egisse; sed simpliciter probare voluisse, quantum valeat sola fides, quia scriptum est: *quod si infidelis discedit, discedat*. Abstrahendo utrum ille textus deberet intelligi de solutione vinculi, an vero solius habitationis.

Quomodo hoc asserere audeat, non intelligimus: siquidem clarum fit, Augustinum docere dictum illorum hæreticorum intelligendum esse *eo modo*, quo intelligitur etiam inter Christianos rectissime dimitti uxor, *si viro suo dicat: non ero uxor tua, nisi mihi vel de latrocinio divitias congeras* &c. Hæc porro, & sequentia Augustini verba, apud Christianos aliquid determinate significant, seu dumtaxat solutionem quoad torum important.

Quod autem Augustinus, quæ hoc loco dixit, generaliter dixerit, seu etiam ad Christianos matrimonio junctos extendi debeant, patet ex illis, quæ tradit. lib. cont. Adimantum cap. 3.: ubi, fatente adversario, pari modo loquitur, prout præcedenti. Dicit autem ibidem: *& item, si quis vir relinquit uxorem, dato libello repudii, cum causa non existit, aut fornicationis, aut obtinendi regni cælorum (puta cum virum ad peccatum nitetur impellere) similiter improbatur a Domino.* Quæ verba profecto æque de fidelibus matrimonio junctis intelligenda sunt.

Præmiserat Augustinus hæc verba Domini: „
 „ omnis, qui reliquerit domum suam, aut uxorem, aut parentes, aut filios, propter regnum cælorum. „

Ad quæ verba alludit, dum hoc loco dicit: *& hic uxor relinquenda esse præcipitur, si virum impediatur ad possidendum regnum cælorum.* Quæ rursus de fidelibus matrimonio junctis intelligi debent.

Sed & illud clarissime docet lib. de sermone Domini in monte cap. 16.: ubi, postquam probaverat Apostolum 1. ad Corint. 7. nihil ad verba Domini addidisse, N. 46. sic profectur: „ porro si infidelitas fornicatio est, &
 „ idololatria infidelitas, & avaritia idololatria,
 „ non est dubitandum & avaritiam fornicationem esse. Quis ergo jam quamlibet illicitam concupiscentiam potest recte a fornicationis genere separare, si avaritia fornicatio est? Ex quo intelligitur, quod propter illicitas concupiscentias, non tantum quæ in
 „ stupris cum alienis viris ac feminis committuntur, sed omnino quamlibet, quæ animam
 „ corpore male utentem a lege Dei aberrare

„ faciunt, & perniciose turpiter que corrumpunt,
 „ possit sine crimine & vir uxorem dimittere,
 „ & uxor virum: quia exceptam facit Dominus
 „ causam fornicationis, quam fornicationem,
 „ sicut supra consideratum est, generalem &
 „ universalem intelligere cogimur. „

An hæc verba solum casum Apostoli respiciunt, prout eum explicat Innocentius III.? Qui hoc asserit, admittat necesse est, verba Domini solum casum Apostoli respicere, cum illis innitatur Augustini discursus.

Idem rursus docet Augustinus in epistola sua ad consulta Hilarii, ubi ait: „ *Quod si infidelis discedit, discedat, non est enim servituti subiectus frater aut soror in hujusmodi.* Hoc „ & de filiis atque parentibus, hoc & de fratribus & sororibus intelligitur, propter Christum omnes dimittendos, cum proponitur ista „ conditio, ut Christum dimittat, si illos se- cum habere desideret. „

Itaque evidens est, quæ dixit Augustinus *lib. de fide & operibus* de casu Apostoli, eodem modo extendi debere ad fideles matrimonio junctos: adeoque determinate egit de separatione quoad torum tantum; siquidem dici non possit, dum conjux unus alterum ad peccatum nititur impellere, ubi uterque fidelis est, matrimonii vinculum solvi.

Sed, quod plus est, Augustinus *lib. de fide & operibus* satis indicat, Apostolum dicto loco tantum egisse de separatione tori & habitationis: nam postquam dixit: „ procul dubio plus „ tenebitur amore divinæ gratiæ, quam carnis „ uxoriæ, & membrum, quod cum scandalizat „ fortiter amputet; „

Superaddit: „ quemcumque autem in hac „ diremptione dolorem cordis propter carnalem

„ affectum conjugis sustinebit, hoc est detri-
 „ mentum, quod patietur, hic est ignis, per
 „ quem, fœno ardente, ipse salvabitur.,,
 Scilicet & ille, qui jam ab uxore infideli
 discedente separatus est.

Pergit Augustinus: „ si autem jam sic ha-
 „ bebat uxorem (dum nempe cohabitare vult)
 „ tamquam non habens, non propter concu-
 „ piscentiam, sed propter misericordiam, ne
 „ forte eam salvam faceret, reddens potius,
 „ quam exigens debitum conjugale; profecto
 „ nec dolebit carnaliter, cum ab illo (scilicet
 „ dum pars infidelis discedit) tale connubium
 „ separabitur; neque enim in eo cogitabat,
 „ nisi quæ Dei sunt, quomodo placeret Deo.,,

Quæ verba manifeste indicant talem fidelem
 debere manere innuptum, quo casu dolor cor-
 dis, quem propter affectum carnalem conju-
 gis, facta diremptione, adhuc sustinet, ipsi
 serviet ad salutem, seu hic ignis erit, per quem
 fœno ardente ipse salvabitur. Quod de illo,
 qui aliud potest inire & inire connubium, pro-
 prie non dicitur.

Tanto magis, quod, si infideli volente cohabi-
 tare, fidelis ab eo non separetur, id fiat ex
 misericordia, ut ait Augustinus, ne forte eam
 salvam faciat, & ita potius debitum reddere
 dicendus sit, quam exigere: & ideo non dole-
 bit carnaliter (subintellige, quod innuptus ma-
 nere debeat) cum ab illo tale connubium se-
 parabitur.

Itaque in errore versatur eximius profecutor,
 dum asserit Augustinum hac in causa omnino
 abstraxisse, utrum ille textus deberet intelli-
 gi de solutione vinculi, an vero solius habitatio-
 nis & tori.

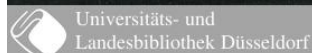

XXVII. Adversarius multa deinde differit, ut offendant hæc verba Apostoli : *si quis frater uxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam*, nullum importare præceptum.

Juxta Augustinum, inquit, Apostolus dumtaxat consulit, ut fidelis conjugem habitare volentem non dimittat; ac proinde liberatio a servitute, de qua loquitur Apostolus, dum dicit servituti non esse subjectum fratrem aut sororem, & quam restringit ad casum, quo a parte fidei discedit infidelis, non intelligitur de servitute, qua tenetur uxor viro, & vir uxori debitum reddere, illique cohabitare, utpote a qua per se erat libera: sed de servitute, qua tenetur uterque conjux altero vivente aliud matrimonium non inire, & a qua partem conversam, discedente infideli, Apostolus pronuntiat liberam.

Quamquam his adversarii cavillationibus in præcedentibus abunde sit satisfactum, juvat adhuc hic reflectere; Augustinum, quod hic consilium vocat, multoties præceptum appellare. Sic lib. I. de adult. conjug. cap. 13. scribit: " recedere ab infidelibus conjugibus Apostolus vetat. Et cap. 18. discessionem fidelis ab infideli prohibet Apostolus consilio charitatis, quia in infidelibus adfert impedimentum salutis: non solum quia perniciosissime scandalizantur offensi; verum etiam, quia in alia conjugia cum ceciderint, viventibus eis, a quibus dimittuntur, adulterinis nexibus colligati, difficillime separantur. Et cap. 21. si ergo tu causam non invenisti, cur non vetat Dominus, quod vetat Apostolus. "

Et deinde rationem reddens, cur Apostolus

vetat, quod Dominus non vetat, dicit: "quod
 „ autem volentis potestati ita permittit, ut nec
 „ agatur nec prætermittatur illicite, ibi seruo-
 „ rum consilio locum dare, ut id potius sua-
 „ deant, quod viderint expedire.„

Ne quis vero crederet hæc verba, *ego dico non Dominus*, simplex consilium continere, a quo recedere integrum sit, cap. 18. rursus ait: ne quis hoc consilium tamquam humanum non divinum contemnendum putaret, scilicet dum de virginibus eodem capite loquens ait, *consilium do*, adjicit, *puto autem & ego spiritum Dei habeo*, addit Augustinus hæc verba etiam hic subintelligenda esse: "adeo ut ipsa, quæ
 „ non a Domino, sed a sancto ejus famulo u-
 „ tiliter suadentur, etiam Domino inspirante
 „ suaderi.„

His positis, quis credet, dum tales occurrunt circumstantiæ, in quibus Apostolus loquitur, ubi scilicet jubet ne pars fidelis dimittat infidelem cohabitare volentem, quia forte eam salvam faciet, & si dimittat, certum ipsi adfert impedimentum salutis: partem fidelem ab omni nævo, seu culpa immunem esse; quia Dominus hoc expresse non jubet? Nullus certe.

Hæc est ergo illa servitus, qua tenetur uxor viro & vir uxori debitum reddere, illique cohabitare, a qua demum omni ex parte liberatur fidelis, dum infidelis discedit; & non illa, qua tenetur uterque conjux altero vivente aliud matrimonium non inire. Cum hæc servitus, si ita loqui liceat, nulla adjecta exceptione, ex natura status matrimonialis sit insolubilis, ubi altera, quæ vere servitus est, Domino docente solvi possit.

XXVIII. Et vero Apostolum dicto loco de alia servitute non egisse, neque aliam horum

verborum Apostoli ab ecclesia usque ad medium seculi noni interpretationem agnitam fuisse, non obscure rursus colligitur ex Haymonis episcopi Alberstättensis commentario in omnes Pauli epistolas; siquidem hic autor, qui ad medium usque seculi noni floruit, hæc verba Apostoli, *quod si infidelis discedit*, &c. eodem modo interpretetur; ita enim disserit: „ quod si infidelis, vir aut mulier a socio fideli discedit, nolens credere, discedat, id est liberam habeat potestatem discedendi, tamen fidelis non projiciat illum a se, neque propter illum discedat a fide; *non enim servituti sub-jeçus est frater aut soror in hujusmodi*. Id est in tali facto, id est, infidelis si non vult manere cum fideli, ille, qui fidelis est, non est ita subjeçtus illi, ut debeat illum sequi; neque subjeçtus est culpæ propter hoc, *si ille discedit.* „

Itaque, juxta hunc autorem, servitus, de qua agit Apostolus, & a qua conjux fidelis liber dicitur, aliud non importat, quam libertatem a toro & cohabitatione; quo casu Apostolus omnem culpam abstulit destituto, utpote, qui nullam causam infideli præbuit, *si ille discedit*.

Si talis tunc temporis horum verborum Apostoli fuisset communis ecclesiæ sensus, prout illa cum Ambrosiastro explicat adversarius, hic episcopus, suo seculo non minus doctrina & pietate celebris quam Rabbanus Maurus ejus contemporaneus, prætensam illam ecclesiæ doctrinam ignorare non potuisset; atque adeo cum eximio profecutore docere debuisset; neque subjeçtus est culpæ propter hoc, si aliam duxerit, & non *propter hoc, si ille discedit*. Quæ verba manifeste ostendunt, conjugem fidelem, taliter desertum, si infidelem non sequatur, ideo in

mente Apostoli, juxta hunc autorem, ab omni culpa immunem esse; quia, quod infidelis discedit, causa non est: minime vero credidit Apostolum asserere partem fidelem nullam culpam committere, si ad aliam tali casu divertat.

Hinc patet etiam hunc episcopum doctrinam Ambrosiastri, quem Rabbanus Maurus, existimans esse verum Ambrosium, de verbo ad verbum descripsit, vel ignorasse, vel nihili fecisse.

XXIX. Imo nec talis fuit communis ecclesiae doctrina seculo duodecimo; siquidem Hervæus monachus Benedictinus, in commentario suo in epistolas Pauli, relato inter opera S. Anselmi, editionis Coloniensis, & qui immediate ante Gratianum floruit, sæpe dicta Apostoli verba de separatione quoad torum & habitationem dumtaxat intelligit. Sic enim docet: „ Fidelis non discedat ab infideli, sed si infidelis vir aut mulier discedit odio fidei, discedat, permittatur discedere. Ideo dico, ut detur ei libertas abeundi, quia non est subjectus feruituti frater aut soror, id est Christianus aut Christiana, in hujusmodi, ut cogatur fidem dimittere, ne conjugem amittat infidelem. Sed quamdiu possunt simul esse in pace, non separentur. Quia Deus nos aversos a se vocavit in pace I. Dum essemus invicem concordēs, & ideo causa vocationis ejus non debemus pacem rumpere, in qua nos ejus vocatio reperit: sed in ea, si fieri potest, manere. Et vero manendum est in conjugali pace, nec expedit discedere, quamvis liceat. „

Hæc, hujus auctoris verborum Apostoli interpretatio, commentario non indiget, ut ex iis ostendatur, Gratianum sui temporis de hoc casu raro contingente ecclesiae disciplinam & doctrinam ignorasse: nam in citato autore ne

wel verbum reperitur, quod vinculi matrimonii dissolutionem indicat; sed totus ejus discursus hoc unum continet, tali casu conjugem infidelem Christo non esse præferendum.

Quod autem conjux infidelis propter infidelitatem dimitti possit, etiamsi cohabitare velit, neque Apostolum ad verba Domini dicto loco aliquid addidisse, rursus patefacit hic autor, dum ait: „ cum autem propter infidelitatem „ conjux dimitti possit, & juxta Domini sententiam dimitti nequeat nisi causa fornicationis, manifestum est infidelitatem esse fornicationem. Quia scilicet idololatria, quam sequuntur infideles, & quælibet noxia superstitio, fornicatio est. Dominus autem permittit causa fornicationis conjugem dimitti, sed quia permittit, non jussit, dedit Apostolo locum cum monendi, ut, qui voluerit, non dimittat infidelem, quia sic forsan fiet fidelis. „

Quibus verbis significat, quæ Dominus de fornicatione docuit, æque & eadem ratione ad infidelitatem fore extendenda, sive conjux fidelis infidelem deserat, sive a conjuge infideli deseratur.

Similia quidem Apostolus de fornicante non dixit, si spes emendationis sit, & fornicaria cohabitare consentiat, *ne dimittas illam*. Licet, quæ de fornicatione dicta sunt, pari passu cum infidelitate currant. Rationem illius dat Chrysostomus ad hunc locum: „ Qui adhæret meretrici unum corpus est, & impurus ille fit, qui cum meretrice miscetur, & ideo tota immunditia avolat. Hic autem non sic; immundus est idololatra; sed mulier non est immunda, nam confors ipsi esset in illa re, secundum quam immundus est, in impietate quoque ipsa immunda foret. Nunc autem alio modo

immundus est idololatra, in alia autem re ipsi
 si jungitur uxor, in qua ille immundus non
 est. Ad hæc vero spes est ipsum ab uxore
 revocatum iri cui adhæret. Illa autem alias
 non ita facile curabitur. Quomodo illa uxor,
 quæ ipsum prius dedecore affectit, & alteri
 se dedit, juramenta matrimonii abolevit,
 injuria affectum revocare poterit, cum maxi-
 me ille quasi peregrinus maneat; præterea
 autem post fornicationem maritus non est
 ultra maritus. Hic autem, mulier licet idola
 colat, *viri jus non amittit*: nec sine causa
 cum infideli habitat, sed ipso volente.,

Ex hoc contextu denuo patet, quid Chry-
 sostomus intellexit, dum dixit, post fornicatio-
 nem maritus non est ultra maritus; ideo scilicet,
 quia fornicarius *uxoris jus amisit*: quæ ver-
 ba non vinculi solutionem, sed cohabitationis
 tantummodo indicant, sensu scilicet, quo ante
 explicavimus. Quod & forte S. Justinus voluit.

XXX. Adversarius, ut systema suum ecclesiæ
 doctrinæ innixum esse ostendat, pag. 94. (234.)
 & sequentibus, multis probare cõnatur, nova
 non esse, quæ Gratianus de hoc casu habet, sed
 ecclesiæ doctrinæ sui temporis conformia. Siqui-
 dem, ut ait, a tempore, quo in lucem prodiit
 Ambrosiaster, & qui eum secutus est Gratia-
 nus, ne unus quidem fuerit, qui doctrinam
 ejus hoc in puncto carpsit, tamquam a com-
 muni ecclesiæ sensu recedentem. Et addit, dici
 non posse Gratianum, aliosque, qui hac in re
 Ambrosiastrum secuti sunt, ejus solius autori-
 tate motos fuisse, ut hanc sententiam sustine-
 rent; sed tantum inde sequi, illos Ambrosia-
 strum citasse, ut ostenderent eum ejusdem secum
 fuisse opinionis.

Sed modo ostendimus nihil a veritate remotius

esse, quam asserere, Gratiani doctrinam fuisse communi ecclesiae praxi ac sensui conformem: si hæc adversarii ratiocinia subsisterent, etiam dici poterit, doctrinæ ecclesiae Gratiani tempore conforme fuisse, confessionem auricularem ad veniam peccatorum consequendam jure divino necessariam non esse; constat enim Gratianum *C. 33. quæst. 3. de pœnit. dist. 1.*, dum examinat, *an sola confessione cordis crimen possit deleri?*

Motis in utramque partem dubiis, hoc modo concludere:., quibus auctoritatibus, vel quibus rationum firmamentis utraque sententia sanctificationis & confessionis innitatur, in medium breviter exposuimus. Cui autem harum potius adhærendum sit, lectoris judicio reservatur, utraque enim fautores habet sapientes & religiosos viros.

Audebitne forsitan adversarius admittere tempore Gratiani circa hoc punctum fidei in ecclesia dubitatum fuisse?

Itaque licet quandoque contingat, quod, dum autor aliquis sententiam, quam propugnat, aliorum testimonio corroboret, non inde statim sequatur, eum dumtaxat eorum autoritate moveri: equidem hoc de Gratiano dici non potest, qui vere Ambrosiastrum, quem putabat esse verum Ambrosium, tamquam unicum suæ sententiæ fundamentum adduxit, prout & fecerunt Hugo a S. Victore, Petrus Lombardus &c.

Qui Gratianus cæteris eo magis culpandus est, quod ita doctrinam ecclesiae ignoraverit, ut circa puncta fidei quotidie obvia, ut vidimus, dubia movere ausus fuerit. Quidni dicatur, ipsum etiam doctrinam & praxin ecclesiae, circa rem, quam tractamus, non satis perspectam habuisse, utpote rarius contingentem? Ut adeo Gratianus cæterique, non tantum auctorem suppositum pro

genuino in sui favorem citaverint, sed & in thesi, quam ejus solius auctoritate innixi propugnabant, erraverint.

Ostendat etiam, si possit adversarius, exitisse tempore medio Gratianum inter & conditum canonem *omnis utriusque sexus*, qui relatæ novitati a Gratiano assertæ reclamaverint, & eam tamquam ecclesiæ doctrinæ contrariam traduxerint, in eumque, ut novatorem infurrexerint. Hos si non adferat, ratiocinia, quæ in hoc loco tanta cum emphasi adduxit, sponte corruunt.

Quæ ad defensionem Gratiani ex Espenio adfert persecutor pag. 99, (237.) verissima sunt: sed quamquam ecclesia Gratiani defensore non indigeat, equidem hæc ejus dicta nullatenus evertunt, quæ de Gratiano ejusque erroribus scripsit vir clar.: quod si hac de re dubitet, consulat virum undequaque doctissimum Antonium Augustinum, *dial. de emend. Gratiani*: consulat ipsum Espenium de his Gratiani erroribus variis in locis conquerentem.

Videtur interim velle carpere id, quod dixit vir clar., *Gratiani opus occasionem dedisse mutandæ antiquæ disciplinæ*. Ast quo argumento? Hoc scilicet, quod hæc mutatio jam ante Gratianum invaluerit occasione collectionis pseudo-Isidori. Sed quis nescit non ubique, non apud omnes, errores pseudo-Isidori legitimatos fuisse? Quis nescit hanc universalem fortunam tunc demum iis obvenisse, postquam in ea temporum caligine studium juris ecclesiastici ex solo Gratiano hauriri, omnesque causæ ex eo opere decidi cœperunt? Ut vel exinde nova ecclesiæ disciplina, jam sæculo octavo per Isidorum mercatorem fabricata, mediante Gratiano magnopere propagata, aucta & corroborata fuerit? Et ne prolixior sim, parcior ab initio hujus pseudo-collectionis

fuit usus, quamvis Carolo magno per Engelramnum ejus archicapellanum hæ spuria epistolæ commendatæ fuerint, ut capitularibus plura inde fuerint inserta. In pleniorum usum sunt deductæ a Nicolao I., quamvis graviter his resisteret Hincmarus Rhemenfis; tandem vero in universalem observantiam & auctoritatem quietam, tum per Gratiani decretum, qui totum fere Isidorum in usus suos transtulit, tum per Alexandri III. in Gratiano enutriti decretales, ad Isidori principia efformatas, fuerint translata.

Quod autem ex Espenio addit profecutor, creatam esse in academia Lovaniensi hujus decreti prælectionem, idque, ut collapsa patrum disciplina restaurari posset, rursus verissimum est: nullus enim diffitetur, quin, si in Gratiano genuina a spuriiis, sana a corruptis discernantur, utilissima sit hujus operis prælectio, ut collapsa patrum disciplina restauretur: plura enim & veritatis & antiquitatis egregia testimonia in argumentis ecclesiasticis habet Gratianus: concilia, quæ ratione loci incerta fuerunt, ex ejus decreto quandoque ad certum reduci possunt locum, variasque alias hoc studium adfert utilitates, & quidem tales, ut Gratiani studium hæc in re præferendum sit studio decretalium: cum plura in Gratiani opere, quam in decretalibus reperiantur testimonia, unde patrum disciplina aliquatenus hauriri possit. Hunc in finem ad Gratianum prælectionem erexerunt in academia Lovaniensi principes Belgii; & tenuis profecto canonista est, qui hæc ignorat. Ast hæc omnia nullatenus enervant ea, quæ post alios de Gratiani erroribus infinitis scripsit vir clar.

XXXII. Dolet eximius profecutor, quod re-

fellendis iis, quæ ex Concilio Africano VIII. pro sententia sua attulerat vir clar., debeat tempus impendere. Redegitne, inquit, umquam, aut potestne ecclesia infideles sibi non subiectos ad pœnitentiam redigere, quod tamen in eo concilio decernitur?

Ast & doleo, me tam ineptas reflexiones debere refellere: nam sicut potuit Apostolus de matrimonio, ubi una pars convertitur, altera in infidelitate remanente, legem ferre; quare idem facere non potuisset ecclesia.

Neque dixit vir clar. hanc concilii Africani legem infideles matrimonio junctos respicere; sed ex eo textu intulit, mentem Augustini esse, in omni prorsus casu vinculum matrimonii esse insolubile, sive uterque conjux fidelis esset, sive unus fidelis & alter infidelis, cum generaliter & sine ulla exceptione asserat, quacumque demum de causa vir ab uxore, vel uxor a viro dimitteretur, alteri copulari non posse, secundum evangelicam & Apostolicam disciplinam: adeoque & casum Apostoli, ubi una pars fit fidelis, altera in infidelitate remanente, supradictam legem comprehendere; cum conjux infidelis fidelis factus, etiam ecclesiæ legi subiectus sit, seu ad pœnitentiam reduci potuisset, si huic concilii Africani decreto, alteri nubendo, contravenisset.

XXXIII. Cujus fide nitantur illa, quibus adversarius continuo delectatur, patet etiam ex illis, quæ adfert prosecutionis suæ pag. 108. (247) „ si fuerit ille quidam Innocentii III. prædecessor Innocentius I., hic autem floruerit „ initio sæculi V., manifestum est octo prioribus ecclesiæ sæculis non fuisse constantem „ doctrinam matrimonium etiam infidelium ratum ac firmum manere apud infideles, etiam

„ post conversionem unius partis ad fidem: cum
 „ certum sit Innocentium I. non minus censu-
 „ isse in casu Apostoli matrimonium solvi,
 „ quam censuerit & docuerit Innocentius III. „

Et relatis Innocentii III. verbis, lepidæ hu-
 jus consequentiæ rationem texit hanc: „ Quid
 „ est illud, in quo aliter quam Innocentius
 „ III. sensisse videtur Innocentius I.? non il-
 „ lud profecto, quod asseruit Innocentius III.,
 „ dum dixit in casu Apostoli posse partem
 „ conversam ad secunda, si voluerit, vota
 „ transire; sed illud, quod distinguendum dixit,
 „ nempe, *an ex duobus infidelibus alter ad fidem*
 „ *catholicam convertatur, vel ex duobus fidelibus*
 „ *alter labatur in hæresin, vel decidat in genti-*
 „ *lilitatis errorem,* & quod privata sua opinione
 „ distinguendum non putabat Innocentius I.,
 „ utpote arbitrans verba Apostoli: *Non enim*
 „ *servituti subiectus est frater aut soror in hu-*
 „ *jusmodi,* ad illum etiam casum sese extende-
 „ re, in quo ex duobus fidelibus alter in hæ-
 „ resin labitur, vel gentilitatis errorem, & odio
 „ fidei deserit compartem, & consequenter
 „ matrimonium in utroque casu solvi, sive
 „ ex duobus infidelibus alter convertatur, sive
 „ ex duobus fidelibus alter pervertatur &c., „

Sic obtrudit eo loco sua ipsius placita, sine
 populi suffragio, & hujusmodi placita, quæ per
 rationem temporis vix aut ne vix quidem sub-
 sistunt. Ex hac namque ejus assumpta positio-
 ne: *prædecessor Innocentii III. eodem modo dis-*
tinguendum non putavit, quo Innocentius III.,
 dumtaxat inferri potest, aut utroque casu, aut
 neutro matrimonium solvi posse; minime vero:
 ergo Innocentius I. censuit utroque casu solvi
 matrimonium: quod tamen adversarius inde
 colligit.

Pergit ulterius, & non dubitat asserere, arbitratum fuisse illum Innocentii III. prædecessorem, quem vir. clar. dixerat esse Innocentium I., primum matrimonium in casu Innocentio III. proposito non subsistere: ex quo infert, ab Innocentio III. non dissensisse, nec dissensisse videri Innocentium I. in casu Apostoli, sed in alio, quem sub ipso arbitrabatur contineri: cum existimaret, quod sicut dissolvitur, aut dissolubile est matrimonium, dum ex duobus infidelibus alter convertitur, & a parte infideli dimittitur, ita etiam solveretur, aut solubile foret matrimonium, dum ex duobus fidelibus alter in hæresin vel gentilitatis errorem incidit, compartemque odio fidei repellit.

Si locum Innocentii I. adduxisset, in quo id, quod ei affingit, continetur; transmitti posset ejus ratiocinium: sed nunc reprehensibilis est. Constat enim ex Innocentii I. epist. 22., ex qua Gratianus fragmentum adfert *Caus. 28. Q. 1. can. 1.*, ipsum ex professo docuisse, generaliter & sine ulla exceptione matrimonium infidelium, etiam post baptismum unius partis, legitimum manere. Et id probat ex his Domini verbis, *quod Deus conjunxit, homo non separet.*

Recte itaque vir clar. provocavit ad Innocentium I., nec sine ratione credidit, eum ab Innocentio III. dissensisse, adferens ex Innocentio I. textum, in quo distinguendum non putat: & hoc eo rectius, ut ante observaverat, quod Innocentius III. doctrinæ Gratiani innutritus, hunc Innocentii I. textum a Gratiano relatum non ignoraverit.

Quam sincere autem eximius adversarius agat, rursus inde patet; quod subdolo nomine Innocentii I., in scenam producat sententiam Cælestini III., relatum in cap. 1. X. *de conv.*

infd., modo, ut etiam observaverat vir clar., verba a Raymundo omiffa ibidem fuppleantur, perinde ac fi hic fententiam Cæleftini III. Innocentio I. adfcribere voluiffet: fed hac fraude indigebat, ut commentum illud feptem feculis antiquius redderet. Si fincere agere voluiffet, in eo virum clar. refutare debuiffet, quod hic prædecefforem, de quo Innocentius III., exiftimaverit effe Innocentium I.; & fimul adftruere, non Innocentium I., fed Cæleftinum III. ibidem defignari. Aft nihil horum probat; & fi probaret, aliud inde pro fua fententia non hauriret, quam Cæleftinum III. ex eodem fonte, quo Innocentius III., manifeflum hunc fuum errorem deduxiffe.

XXXIV. Admodum torfit adverfarium argumentum, quod a Græcis fchismaticis, feu ex eorum praxi defumpferat vir clar. Vere ipfum effe peremptorium. Videamus an illud læferit. Pro eo adducit, quæ adfert Gagnæius in cap. 7. I. ad Corint. ubi ita legitur: "quod
 „ fi infidelis difcedit, id effe feperatur, ac diffo-
 „ lutionem quærit, & cohabitare non vult cum
 „ fideli, aut non vult fine Creatoris contume-
 „ lia, quod idem effe, difcedat etiam & fide-
 „ lis, & alteri (fi velit) nubat, non enim
 „ fubjectus effe frater, id effe Chriftianus in hu-
 „ jufmodi. „

Et deinde Gagnæius adjicit, quod de hoc loco Photius tradit, fcilicet: "non oportet,
 „ inquit, matrimonium diffolvere, fiquidem
 „ pars infidelis cum fideli habitare confentit;
 „ fin autem feditiofus effe infidelis & diffolu-
 „ tionem facit, non fic effe illi fidelis ob-
 „ noxius, ut difcedere quoque illi non liceat:
 „ quin imo, matrimonium infideli diffolvente,
 „ liberum quoque effe fideli difcedere, verum

„ tamen liber est, per infidelis defectionem,
 „ matrimonium solvere. „

In primis dubitare hic licet, an Photius simile quid umquam docuerit; cum certum sit, commentarium, qui Photio adscribitur, & cujus, referente Dupinio, manuscriptum in bibliotheca Cantabrigiensi reservatur in epistolas Pauli, nihil simile præ se ferre: quod in hoc loco adversarius notare debuisset, qui, ut ex illo sententiam suam emungeret, ut fertur, idem manuscriptum consuluit. Sed quid non possunt præoccupata judicia?

Ast demus Photium similia alibi dixisse; nimis manifestum est, eum loco citato agere de solutione tori & non vinculi. Ut hoc evidenter appareat, juvat hæc, quæ supponimus verba Photii, hic adducere, prout ea refert Oecumenius in commentario ad epistolas Pauli, ubi Photium hoc modo docentem inducit.

„ *Non est servituti subiectus frater aut soror*
 „ *in hujusmodi.* Non habet, inquit, fidelis ma-
 „ ritus aut uxor cum fidelibus eam necessi-
 „ tatem, quæ imminet ei cum infidelibus:
 „ ibi, cum nullo modo absque causa fornicationis licet a se mutuo eos, qui conjuncti
 „ sunt, separari: hic vero, si assenserit quidem
 „ pars infidelis, ut habitet cum fidele; oportet
 „ non solvere conjugium: si vero diffidium
 „ moverit, aut solutionem ille fecerit, non est
 „ servituti subiectus fidelis, ut non separetur:
 „ sed liber est, ut illo matrimonium solvente,
 „ etiam ipse separetur, attamen quamquam liber sit, ut propter increduli diffidium solvat
 „ conjugium, multo tamen melius facturus est,
 „ si soluta contentione, per pacem bonaque o-
 „ pera non solverit matrimonium; *nam in pace vocavit nos Deus.* Hoc inquit, signum est,

„ vocationem nostram esse a Deo , si erga omnes , quantum in nobis est , pacifici sumus. „

Ex hoc textu clare patet Photium toto hoc discursu agere de solutione tori & habitationis , non vero vinculi ; cum hos terminos : *solvere conjugium* , *solvere matrimonium* , ubique eodem modo sumat , sive agatur de casu ubi infidelis cohabitare vult , sive de casu ubi infidelis ipse per suum discessum vel contentionem matrimonium solvat , sive ubi vicissim sese fidelis separat , seu etiam matrimonium solvat : jam vero adversarius agnoscit , si fidelis ab infideli volente cohabitare se separet , tali casu hanc separationem non nisi solutionem tori & habitationis importare ; similiter agnoscit ex parte infidelis , dum se separat seu discedit , hunc discessum non inferre solutionem vinculi , sed dumtaxat tori & habitationis ; siquidem juxta ipsum hoc privilegium non est datum in favorem infidelis , sed fidelis : ex quo sequitur , Photium , dum dixit , *sed liber est , ut illo matrimonium solvente etiam ipse separetur , seu solvat conjugium* , tantum agere de solutione tori & habitationis . Imo & asserit Photius , quod si pars fidelis nec hoc modo matrimonium solvat , sed per pacem bonaque opera hanc contentionem tollat , eam melius facturam . Procul ergo abest , ut Photius existimaverit in casu Apostoli matrimonii vinculum solvi .

Subolfecit hoc adversarius , & ideo , ut Photium ad suas partes traheret , adducit , quod cap. 4. ejus nomo-canonis , *de iis , qui divortium faciunt* , refert : scilicet *sine damno solvitur matrimonium , si maritus per triennium post initum matrimonium cum uxore coire non potuerit* . Et paulo post : *quod tam viro quam mulieri ad meliora migranti solvendi matrimonium , simul &*

divertendi potestas sit. Quibus verbis nemo dubitat, inquit adversarius, quin vinculi matrimonialis solutionem intelligat.

Quis crederet virum tantæ eruditionis talibus ineptiis delectari? Nullus namque, vel mediocriter eruditus, ignorat, Photium in suo nomo-canone non propria judicia, sed ab una parte leges imperatorum Christianorum, ab alia vero canones conciliorum & epistolas canonicas referre, & in hoc quidem citato loco adducere, quæ de divortiis imperator Justinianus sanxit nov. 22. cap. 5. & 6. An forte adversarius existimat Photium credidisse istis citatis casibus ex lege divina matrimonii vinculum solvi? Si hoc velit, admittat necesse est, matrimonium etiam consummatum una parte ad meliora migrante lege divina quoad vinculum solvi; cum Justinianus dictæ nov. cap. 5. decernat, etiam matrimonium consummatum tali casu quoad vinculum esse solutum, idemque repetat nov. 123. cap. 40., item nov. 117. cap. 12. Item admittat necesse est, Photium credidisse ex lege divina solvi connubium, si uxor cum aliis viris se lavaverit. Quod eodem ab adversario citato cap. 4. ex Justiniano adfert.

Has vero leges omnes Justiniani sanctus Greg. epist. 39. lib. 9. ad Theotistam graviter redarguit. Hanc autem S. Greg. papæ sententiam Photius, sui seculi doctissimus, ignorare non debuit: maxime, quod S. Gregorii dies festus a Græcis, propter insignem illius pontificis sapientiam & sanctitatem, præcipuo honore celebretur.

Œcumenium vero idem sensisse, quod Photius, tum de casu fornicationis, tum etiam de casu Apostoli; patet ex doctrina, quam ipse eodem in loco tradit: scilicet ad 1. 11. sic loquitur: "

quitur:” melius, inquit, est, ut non separetur, quod si etiam separata fuerit, maneat habens virum..... sic, ut non adducat, sive adjungat sibi virum alium.,,

Ad v. vero 15. *quod si infidelis discedit, discedat*, sic ipse ait:” hoc est, si jubet, ut cum eo communices in infidelitate, aut nisi hoc facias, quod separabitur, inquit: melius est enim conjugium dissolvi, quam pietatem. *Non est servituti subiectus frater.* Quod si etiam indies pugnet, aut contendit, volens te ad suam infidelitatem pertrahere, hoc quoque modo separare. Non enim ad hujusmodi res subiectus es servituti, ut etiam pugnantem feras, & manifestum est, quod de pugna, quæ accidit, loquitur, quum subiungit, *in pace vocavit nos Deus*: hoc est, ut in pace degamus, & non sit inter nos dissidium aut pugna. Quoniam igitur pugnat & rixatur, propterea bonum est liberari.,,

Quis non videt ex hoc discursu, quem præmisit ad verba Photii, Œcumenium tantum agere de solutione tori & habitationis, siquidem in eo nullum verbum reperiatur, quod vinculi solutionem sonat; & quæ hic adfert, eadem ratione dici possunt de duobus fidelibus matrimonio junctis, vel de uno fidei matrimonio juncto cum infideli, inter quos similis pugna aut contentio intercederet, seu unus alterum ad peccatum mortale niteretur impellere: cum etiam tali casu conjux fidelis ad hujusmodi res subiectus non sit servituti, ut taliter pugnantem ferat.

Deinde ex hoc loco manifestum est, Œcumenium, qui continuo Chrysostomum sequitur, existimasse per fornicationem vinculum matrimonii non solvi; itaque idem voluisse dicendum

est de casu Apostoli : quod dictum ante , de sententia Chrysofomi agendo , latius explicavimus.

Neque plus voluit Matthæus Blastare , qui *cap. 12.* littera *gamma* de casu Apostoli loquens , dixit :” vide tamen quo pacto divinus , hic Apostolus quadam condescensione utens , , si pars fidelis , inquit , infideli cohabitare velit ; quo fit , ut , si cohabitare nolit , matrimonium sine dubio solvendum sit. *Persuasus , autem ipse sum , hoc fuisse principii , & quasi primordiorum prædicationis.*”

Siquidem hic auctor eodem rursus modo , quo Photius , in hoc loco loqui intelligendus est , seu tantum agere de solutione tori & habitationis. Hæc quippe verba : *matrimonium sine dubio solvendum sit* , & similia apud Græcos , dum ex propria loquuntur sententia , & juxta conciliorum canones , aliud non important.

Et merito asserit a principio seu primordiis prædicationis id in ecclesia obtinuisse , cum juxta Photium , citato loco apud Œcumenium , id non obtinuerit , dum uterque conjux fidelis esset , pro quibus fornicatio tantum justa causa separationis quoad torum ex lege divina erat , neque etiam illud obtinuerit , dum fidelis cum infideli matrimonium inivisset , ut Tertullianus aliique patres docent. Itaque a primordiis prædicationis , id est ex Domini doctrina , tantum obtinuit , ut pars ad fidem conversa , altera manente infideli , sese ab ea quoad torum & habitationem quoque separare possit ; imo teneatur se separare , si infidelis cohabitare nolit pacifice.

Quod autem Gagnæius ex propriis addit , & alteri , si velit , nubat , in eo secutus est scholasticos sui temporis. Nec hoc Photius , neque etiam

Mattheus Blaſtare, neque Œcumenius umquam docuit. Igitur, quæ hic adfert adverſarius in confirmationem ſuæ ſententiæ, eam omnino deſtruunt, & viri clar. argumentum ſtabiliunt.

XXXV. Non itaque deinceps objiciatur nobis, quam adeo venditat eximius adverſarius, prætenſa illa eccleſiæ praxis, qua aſſerit, omni tempore conſtanter in eccleſia obſervatum fuiſſe, ut, quotieſcumque ille caſus occurreret, ſi aliud non obſtaret, permetteretur parti converſæ aliud inire connubium.

Nam quomodo dici poteſt, conſtanter omni tempore in eccleſia obſervatum fuiſſe, quod octo primis eccleſiæ ſeculis, non tantum in ea incognitum fuit, ſed a plerisque eccleſiæ doctoribus, ſeu patribus iſtis ſeculis viventibus, fuit contrarium aſſertum, ut in præcedentibus evidentè demonſtratum exiſtit?

Quomodo dici poteſt in eccleſia omni tempore obſervatum fuiſſe, ubi exemplum ſimilis praxis ex fere octingentis, quibus eccleſia conſtat dioceſibus, ne in decem contigiffe oſtendi poteſt; & apud Græcos uſque nunc contraria praxis & doctrina obtinuerit? Quomodo dici poteſt hanc doctrinam & praxin in eccleſia omni tempore viguiſſe, de qua concilium Tridentinum, licet de hac quæſtione in illo actum fuerit, nil tamen de ea decernere conſultum habuit: ubi de quæſtione minoris momenti, de matrimonio rato non conſummato, per profeſſionem ſoluto, decretum tulerit, & contradicentes anathemate mulctaverit?

Quomodo ad generalem eccleſiæ praxin referri poteſt, ſuper quo nullum eccleſiæ univerſalis decretum allegari poteſt, quo ſtatuitur per alterutrius conjugis infidelis tranſitum ad fidem, altero non volente cohabitare, ſolvi,

vel solvi posse connubii vinculum : & quam qualemcumque praxin, re maturius examinata, improbant celebriores theologi Parisienses, multique doctissimæ illius gentis episcopi ; qui modo pro absoluta insolubilitate matrimonii vinculi certant continuo ; talis fuit inter alios celeberrimus ac doctissimus illius nationis Sueffoniensis episcopus Fitzjamesius, in antiqua ecclesiæ disciplina ac praxi versatissimus : talis & est illustrissimus noster episcopus, eximii adversarii concellita. An omnes illi dicendi sunt contrarii tam apertæ & universali ecclesiæ praxi, quam hic adversarius deprædicat ? Certe hoc dici non potest ; nisi asseratur, illos omnes cum ratione insanire.

Deinde hanc, quam adversarius ubique asserit, non posse dici universalem ecclesiæ praxin, probatum dederat vir clar. argumento ab absurdo petito, quod tale erat : si hæc posset dici ecclesiæ doctrina, majori jure ad communem totius ecclesiæ doctrinam spectare dici poterit novitia ista doctrina, quæ pontifici imperium aliquod in regna, in principum ac regum temporalia tribuit. Hoc postremum dicere esset absurdum : quidni etiam absurdum sit dicere opinionem adversarii ex genuina ecclesiæ doctrina haustam esse ? Constat enim priorem opinionem non minus a scholasticis communiter assertam fuisse &c., quam eam, quam de casu Apostoli sustinet persecutor.

Ad hæc respondet : ineptum esse hoc ratiocinium ; *erravit ille, ergo & iste.*

Sed vim argumenti intelligere non voluit : neque enim argumentatus fuit vir clar. ab uno errore ad alium ; sed dumtaxat ostendere voluit, vanam ejus esse jactantiam, dum ubique prætendit suam sententiam doctrinæ ac praxi

ecclesiæ esse subnixam : cum a fortiori sequeretur, idem dicendum fore de prætensâ potestate papæ in temporalia regum. Ad hoc respondeat eximius adversarius.

Cum vero ad argumentum, quod ex constitutionibus imperatorum Christianorum, & ex conciliorum decretis deduxerat vir clar., nihil opponat, quod particularem meretur discussionem, hinc huic dictioni finem imponimus cum hoc sequenti Martialis lib. 6. epigrammate:

Nec de vi, neque cæde, nec veneno,
Sed lis est mihi de tribus capellis,
Vicini queror has abesse furto,
Hoc iudex sibi postulat probari:
Tu Cannas Mithridaticumque bellum,
Et perjuriam Punici furoris,
Et Syllam, Mariosque, Muciosque
Magna voce sonas, manumque totam,
Jam dic postume de tribus capellis.

AD MAJOREM DEI GLORIAM.

Vidit HIERONYMUS CENSORINI L. C.
Sexto calendas Januarii M. D. CC. LXXI.

Tandem propugnata fuit Lovanii in scholis jurium die 28. Novembris 1772., quæ hic subjungitur assertio.

Ad cap. 7. § de divort.

Credidit Innocentius III. distinguendum esse, an ex duobus infidelibus alter ad fidem catholicam convertatur, an ex duobus fidelibus alter labatur in hæresin, vel decidat in gentilitatis errorem; ut priori casu, infideli renuente pacifice cohabitare, is, qui relinquitur, ad secunda vota, ut vult Innocentius III., transire possit: licet, ut præmiserat, quidam prædecessorum nostrorum sensisse aliter videantur, ita enim recte legit Baluzius, non uti decretales nostræ: licet quidam prædecessor noster sensisse aliter videatur. His verbis alludit Innocentius III. ad decretalem Cælestini III., ex qua fragmentum sistit cap. 1. § de conv. infid., item ad decretalem Innocentii I., cujus fragmentum sistit Gratianus Caus. 28. q. 1. c. 1. Hinc deducimus, Innocentium III. credidisse, quod juxta Innocentium I. vinculum matrimonii in casu Apostoli non possit solvi. Absit ergo, ut Innocentii III. de hac quæstione sententia, ad generalem, ubique & semper notam ecclesiæ praxin, referri possit.

